

Otorite Aktarımı Adına Siyasi Gerekçelerle Evlilik Kurumunun Kullanılması ve Kalıtsal Ardıllık: Outremer Örneği (1099-1291)*

Use of Marriage for Political Reasons for Transfer of Authority and Hereditary Succession: The Case of Outremer (1099-1291)

Asiye ABDURRAHMANOĞLU¹

Sayime DURMAZ²

¹Serbest Tarihçi

²Çankırı Karatekin Üniversitesi <https://ror.org/011v7xt38>

Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Çankırı, Türkiye

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Asiye ABDURRAHMANOĞLU

ORCID: [0000-0002-1021-944X](https://orcid.org/0000-0002-1021-944X)

e-mail: aasiye002@hotmail.com

S.D. ORCID: [0000-0003-0989-4189](https://orcid.org/0000-0003-0989-4189)

S.D. e-mail: sayimeduramaz@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 25.01.2023

Kabul/Accepted: 11.04.2023

Atf: Abdurrahmanoğlu, Asiye; Durmaz, Sayime “Otorite Aktarımı Adına Siyasi Gerekçelerle Evlilik Kurumunun Kullanılması ve Kalıtsal Ardıllık: Outremer Örneği (1099-1291)”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (Haziran 2023), s. 140-167.

Citation: Abdurrahmanoğlu, Asiye; Durmaz, Sayime “Use of Marriage for Political Reasons for Transfer of Authority and Hereditary Succession: The Case of Outremer (1099-1291)”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (June 2023), p. 140-167.

Öz- Evlilik Doğu ya da Batı fark etmeksizin çoğu Orta Çağ toplumu için hayati öneme sahiptir. Sıradan insanlar için soy bağının devamında rol oynayan evlilik, aristokrat aileler için bundan fazlasıdır. Evlilik kurumu vasıtasıyla kurulan siyasi ağlar devletler için büyük kazanımlar elde etmenin en pratik yolu olarak kabul edilebilir. Bu kabullerin Outremer toplumu için de geçerli olduğu bilinen bir gerçektir. Outremer toplumunun belirli dönemlerde deneyimlediği erkek varis yoksunluğu, hanedan içerisinde bulunan kadınların önemini artırmış ve evlilik kurumu üzerinden yönetime koca olma yoluyla kral-prens sağlanmıştır. Latin Doğu’da iktidarın ya da verasetin temel kaynağı çoğunlukla soylu kadınlar olmasına rağmen dönem şartları gereği kadınların konumları evlilik üzerine inşa edilmiş ve erkek varis yoksunluğunda siyasal manada bir kriz yaşanmaması için asil kadınlar peş peşe evlilikler yapmak zorunda kalmışlardır. Kadının kalıtsal mirası üzerine inşa edilen bu sistemde kadının siyasal katılımı kısıtlı olmasına rağmen kişiliği, iç ve dış huzurun seviyesi kullanılan otoriteyi doğrudan etkilemiştir. Krallığın erken dönem tarihinde kadının siyasal alana katılımı daha fazla iken, geç dönem tarihinde kadınların hızlı bir şekilde evlendirilmesi zaruri görülmüş, siyasi otorite kullanımları azalmıştır. Çalışmamızın amacı Outremer soylu kadının kalıtsal mirası üzerine inşa edilen krallık-prenslik sisteminin işleyiş şekli ve bunun Outremer siyasi sahasına yansımalarını tespit etmektir. Bu bağlamda çalışmamız kadın ve evlilik kurumu üzerinden Outremer toplumunun bütüncül siyasal, kültürel, sosyal bir değerlendirmesini yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler– Outremer, Siyasi Evlilik, Haçlılar, Kadın, Veraset.

Abstract - Marriage was vital to many Medieval societies, both Eastern and Western. Marriage, which plays a role in the continuation of lineage for ordinary people, is more common than that for aristocratic families. Political networks established through the institution of marriage can be considered the most practical way of making big gains for states. It is a known fact that these acceptances are also valid for the Outremer society. The lack of male heirs experienced by the Outremer society in certain periods increased the importance of women in the dynasty and through the institution of marriage, the king-prince was provided by becoming a husband. Although the main source of power or inheritance in the Latin East was mostly noble women, the position of women was built on marriage due to the conditions of the period and noble women had to marry one after another in order to avoid a political crisis in the absence of male heirs. In this system, which was built on the hereditary heritage of women, although the political participation of women was limited, their personality, level of inner and outer peace directly affected the authority used. While the participation of women in the political sphere was higher in the early period of the kingdom, it was deemed necessary for women to marry quickly in the late period, and their use of political authority decreased. The aim of our study is to determine the functioning of the kingdom-principality system built on the hereditary legacy of Outremer political field. In this context, social evaluation of the Outremer society through the institution of women and marriage.

Keywords– Outremer, Political Marriage, Crusades, Women, Inheritance.

* Bu çalışma 2018 yılında, Çankırı Karatekin Üniversitesi bünyesinde hazırlanan ‘Outremer’de Siyasi Evlilikler: 1099-1291’ başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The Crusader States, which were established as a result of the Crusades, are the product of a Western-based movement. The presence of a warrior leader was important for the administrations shaped under different leaders in different regions. Due to geographical conditions, the Crusaders were often attacked by their Muslim neighbors. Therefore, defense was very important for the Crusader States. In such cases, there was a prevailing view that the administration was in the hands of a man as a medieval tradition. But the Crusader States suffered one after another misfortune in this regard. Crusaders often fell short of producing male heir. Therefore, women's rights to the throne were affirmed and they were accepted as heirs to the throne. However, a role was built for them through marriage. It was considered a requirement for women who were heirs to the throne to marry, and nobles from the Western palaces were invited to the Crusader States for marriage. The hereditary rights of women are legally recognized. However, the directly reigning queen figure is alien to the age. For this reason, the hereditary rights of women were used through the institution of marriage because political problems and constant warfare made the dominating queen figure impossible. The hereditary rights of women were recognized when the dynasty failed to produce male heirs. But women's real values are built upon marriage. When she married and provided her state with a leader, she was considered to have fulfilled an important task. Queens whose hereditary rights were recognized could not take a political role. Political conditions made it difficult for women to remain in the government. Therefore, the main obligation of royal woman was to marry.

Marriage is the most practical way to establish political ties. In this context, marriage is a valuable instrument in every sense. In the name of the Crusader States, marriage refers to the king-husband, commander, and masculine leader. Noble men were often brought in from the West for women who were granted hereditary rights to the throne. These men were mostly members of the upper or middle nobility class. The human and financial resources of the person who would become a king through marriage were important details. Because this candidate was expected to be useful to the kingdom. Melisende was the first heiress in the Latin East. Melisende is a smart, strong and experienced woman. The dynastic bond in Jerusalem continued through her descendants. Also, Melisende is a woman who uses political power. So, she is a reigning queen. After the death of his wife, she ruled the lands inherited from his father in peace for many years. Melisende refused to abdicate despite her son coming of age. The increasing threat from Muslims brought an end to Melisende's rule. Constance and Sibylle used their inheritance rights to a limited extent, although not as much as Melisende did. But the next generation queens are politically low -profile people. Their greatest contribution to their state is their marriage. For this reason, conditions have imposed a duty on women such as marriage. The noble women's marriage is her primary duty to her state. With the marriage bond, a king-husband was brought to the Latin East. This is also the pacification of women's hereditary rights. However, women's inheritance rights in the Latin East are more advanced than in Europe. Maybe that's why the chroniclers are silent about women. Chronicles are prejudiced against other queens, except for Melisende, and both the aristocracy and the clergy are against the dominant female figure.

Positions built on marriage in the Outremer did not devalue women. On the contrary, the Outremer noblewoman was vital to this society. Their role was to maintain the state and bring a king to the country. It wasn't easy to find husband for noble women as the Latin East lost its old charm. Sometimes, news from the West was expected for many years. Sometimes, requests were sent to the Western palaces many times. It was not easy to find a husband who would become a king here, while the Latin East was melting under the threat of Muslims. The hereditary rights of female heirs were often exploited to ensure the continuation of the throne. However, the difficulties of the conditions prevented women from using their inheritance. There are numerous studies on the Crusades, which were established as a masculine movement. Literature on this subject is quite rich. However, the place of women is had mostly been neglected. In recent years, there have been various studies on the subject. Our study aims to shed light on royal women's marriages. The importance and value of royal women to their state were tried to be determined.

GİRİŞ

İnsan, doğadaki tüm diğer canlılar gibi soyunu sürdürmeye zorlayan temel bir dürtüye sahiptir. Bu şekilde kendini gösteren üreme dürtüsü yüzyıllar içerisinde beraberinde eşleri birleştiren, ilişkileri düzenleyen kültürel bir sistemin ya da geleneğin oluşmasını sağlamıştır. Evlilik, iki ailenin kanının birbirlerine karışmasını resmileştirmek ama çok daha önemlisi, iki sosyal birimin, iki evin birleşmesini de onaylayarak bu vasıta ile benzer bir birim oluşturmaktır.¹ Evlilik bağı, dağınık parçaları bir araya getirmeye hizmet eden aktif bir yapıdır. Evlilik Orta Çağ soylu insanları için ise iki insanın yuva kurmasından çok daha öte bir manaya sahiptir. Asil kadın ya da erkeğin yapacağı evlilikten politik olarak değerli olması, devletin-hanedanın çıkarlarına hizmet etmesi, aileye maddi-manevi değer katması beklenmekteydi. Orta Çağ Batı toplumunda asiller için güçlü bağlar kurmanın en pratik yolu evlilik kurumuydu. Ayrıca evliliği gerekli kılan durumlardan bir tanesi de barıştı ve barış enstrümanı olarak evlilik pek çok kuşağı skandallarla dolu aileleri birleştirmek adına soylu aileler tarafından sıklıkla başvurulan en faydacı yöntemlerden bir tanesiydi.² Bunlara ek olarak evlilik soyun ve iktidarın devamında rol oynayacak eril güç yokluğunda, kadın üzerinden gerçekleştirildiğinde lider, önder demektir.

Soylu kadınların siyasi konumları Orta Çağ Batı toplumunda evlilikler üzerine inşa edilmekteydi.³ Batı Avrupa üst sınıfı için evlilik kurumu sosyal, siyasi ve ekonomik bağların kurulması için oldukça önemlidir.⁴ Evlilik vasıtasıyla aileler ya da erkekler topraklarını genişletebilmekte, politik ve ekonomik güçlerini artırabilmekteydiler ve bu işleyişte en önemli öge elbette ki kadındı.⁵ Kadın doğurganlığı vasıtasıyla soyluluğun devamında önemli bir yapı taşıdır ve Orta Çağ Batı toplumu adına asil kadınların evlilikleri güç ve otorite kullanımının sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Üst sınıftan asil hanımlar için evliliğin tek alternatifi manastır yaşamını tercih etmektir. Rahibe olarak manastıra girmeyen kadının evlenmesi bir gerekliliktir ve bu evlilik genç yaşta, büyük çoğunlukla babası tarafından seçilen biri ile yapılmaktadır.⁶

Haçlı Seferleri ile kurulan Haçlı Devletleri'nde coğrafi koşullar, deneyimlenen siyasi süreçler, sürekli savaş ve savunma hali buradaki siyasi rejimi çok farklı sorunlarla karşı karşıya bıraktı. Askeri çatışmalar ve dönem için ölümcül olan hastalıklar kraliyet ailesinde erkek varislerin ölümüne sıklıkla sebep olmaktadır ve bu durum beraberinde kraliyetteki kadınların önemini artırmaktaydı.⁷ Pek çok Orta Çağ toplumunda olduğu gibi Haçlı Devletleri'nde de asil kadın siyasi boşluğun doldurulması, iç ve dış düzenin korunması ve devletin devamını sağlamak için evlilik kurumu üzerinden önemli bir yere konumlandırılmıştır. Ancak Haçlı asil kadını parçası olduğu Avrupa toplumundan kalıtsal hakların

¹ George Duby, *Love and Marriage in the Middle Ages*, The University of Chicago Press, Trans.: Jane Dunnel, Chicago, 1994, s. 3.

² Glenn Kumhera, *The Benefits of Peace: Private Peacemaking in Late Medieval Italy*, Brill Press, Leiden, 2006, s. 205-206.

³ Orta Çağ Batı toplumunda kadınların konumu iki egemen güç tarafından belirlenmekteydi. Çağın çağdaş düşüncesi olarak kabul edilen görüşlerin kaynağı Kilise ve aristokrasiydi. Yani, Orta Çağ'da kadınlar hakkındaki görüşler çoğunlukla bekâr olan din adamları ile onların varlığını birincil çıkarları üzerine inşa etmeyi seçen aristokrat kimselerden beslenmekteydi. Evlilik kavramı ve evlilikte kadının rolünü, varsa siyasi statüsünü belirleyen de bahsi geçen bu iki egemen sınıftı. Din adamları ve aristokratlar kadını erkeğe tabi kılma noktasında aynı tarafta olduklarından, kadının konumunu yöneten olgu da doğal olarak kişiliği değil cinsiyeti üzerine inşa edilmekteydi. Kilise'de vaizler Meryem'i cennetin kraliçesi olarak resmederken diğer yandan aynı güç onları cehenneme açılan kapı olarak görmekte bir sakinca bulmuyordu. Kilise olsun, aristokrat güç olsun, bunların hepsi aslında onları dile getiren çağın insanları dışındaki güçlere bir takım şeyler borçluydular. Bu görüşler kısmen Pauline Hristiyan değerler sisteminden, Roma'nın vesayet fikrinden ve Töton'un ailede otorite kavramından türemişlerdi. Detaylı bilgi için bk.: Eileen Power, *Medieval Women*, (Ed. M. M. Postan), Chambridge University Press, Chambridge, 1975, s. 10-11.

⁴ Natasha Hodgson, *Women, Crusading and the Holy Land in the Historial Narrative*, The Boydell Press, Woodbridge, 2007, s.103.

⁵ Shulamith Shabar, *The Fourth Estate: A History of Women in the Middle Ages*, Routledge Taylor&Francis Group, London, 1989, s. 68.

⁶ Power, *Medieval Women*, s. 42.

⁷ Nikolas Jaspert, *The Crusades*, (Ed. Phyllis G. Jestica), Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2006, s. 86.

işleyişi noktasında ayrı bir yerdedir. Tahtta kadınların peş peşe ardılığı Avrupa için kısmen olağandışı bir durumdur. Örneğin Capetian hanedanı ((987-1328), erkek varisler üretme noktasında bir sorunla karşılaşmadığı için Latin Doğu'nun yaşadığı sürece yabancısıdır. Almanya'da ise imparatorluğun seçmeli yapısı kalıtsal ardıllık durumunun önüne geçmektedir. Latin Doğu toplumu erkek hanedan üyesine sahip olma noktasında doğum ve hastalık kaynaklı bir takım talihsizlikler yaşadığı için hanedanın sürekliliği ilkesi ve hanedan tiki kadın mirası üzerine inşa edilmek zorunda kalmıştır. Erkek ardılın olmadığı durumlarda Avrupa toplumu çoğunlukla hanedana kan bağı olarak en yakın erkek varisi tercih ederken, Haçlılar Avrupa'dan daha farklı bir yöntem uygulayarak bir kadın varisi uzaktaki bir erkek akrabaya tercih etmiştir.⁸ Bu durum ise pratikte dul ve mirasçuları reşit olmayan Haçlı kadınlarının bekâr kalmalarını imkânsız hale getirmekteydi.⁹ 12. ve 13. yüzyıllarda kadın iktidarı Batı'da ender rastlanır bir durum olmasına rağmen –birkaç örnek haricinde-, Latin Doğu hanedanın kadınlara devredilmesi sorunu karşısında kalıtsal kraliçeliğin varlığını kanunla sabitledi ancak onları çevresel şartların zorlaması ile siyasi alandan ilk dönem örnekleri hariç kısmen dışladı.

Savaş meydanlarında boy gösteremeyen Haçlı soylu kadını, devletlerinin devamı için adeta gizli bir rol üstlenmiştir.¹⁰ Kadınların savaş alanlarından dışlanmalarına gerekçe onların doğaları gereği '*fragilitas sexus*' (cinsiyetin kırılabilirliği, erkeklere nazaran daha zayıf olmaları) olarak kabul edilmeleridir.¹¹ Orta Çağ'da yerleşik kaniya göre asil de olsa bir kadın toplumun ya da krallığın yönetiminde bulunamamakta, kutsal ya da siyasi bir rol yüklenememekte, askeri faaliyette kilit pozisyonda olamamaktaydı.¹² Asil Haçlı kadını, hanedanın devamını sağlayacak erkek bulunmadığında, toprakları için hanedan tiki oluşturmak amacıyla evlilik gibi bir görev üstlenmek zorunda kalmıştır. Ayrıca kız çocukları erkeklerle kıyaslandığında babalarına daha sık varis olduklarından Latin Doğu toplumunda kadının Alman ya da Fransız çağdaşlarına kıyasla daha özel bir yeri vardır.¹³ Burada kadın kendi devletinin devamını sağlamak, düzeni tesis etmek için babasından gelen hakların mirasçısı olmuş ancak yönetsel anlamda –Melisende, kısmen Sybille ve Constance hariç- tek başına otorite olamadığı için ivedi bir şekilde evlendirilmesi gerekli görülmüştür.

Evlilik anlaşmaları düzenlenirken, orta asalet sınıfına mensup bir ailede bile, kişinin soy bağı vasıtasıyla bağlantılı olduğu aristokrat ağlar politik açıdan önemliydi. Bir aday belirlenirken, bu adayın insan ve para kaynağının saptanması da evlilik adına gereklilikti.¹⁴ Antakya ve Kudüs Krallığı'nda kral-prinçeps olacak adaylar babalarından taht hakkını devralan kadınlarla evlenmesi için genelde Avrupa'dan getirilmekteydi.¹⁵ Adayların çoğu ya evlilik için özel olarak davetle Batı'dan getirilmiş soylu kimseler, ya da kısa bir süre önce Doğu'ya gelmiş asillerdi. Bu kişiler genellikle Avrupa'nın Fransızca konuşan kesiminden getirilen bazen soylu bazen de orta sınıf asil sayılabilecek insanlardı.¹⁶ Kadınlar üzerinden tesis edilen evlilikler neticesinde idarenin lider sorunu yaşamaması önlenmek istenmiştir. Krallığın içinde bulunduğu siyasi durum ve dönem tek başına hüküm süren kadın figürünü

⁸ Hayley Basset, "Regnant Queenship and Royal Marriage Between the Latin Kingdom of Jerusalem and the Nobility of Western Europe", (Ed. Elena Woodacre), *A Companion to Global Queenship*, ARC Humanities Press, UK, 2018, s. 39.

⁹ Murray, Alan V. "Murray, Constance, Princess of Antioch (1130-1164): Ancestry, Marriages and Family", *Anglo-Norman Studies XXXVIII: Proceedings of Battle Conference*, Boydell Press, 2016, s. 94.

¹⁰ Bernard Hamilton, "Haçlı Devletlerinde Kadın: Kudüs Kraliçeleri (110-1190), (Çev. Asiye Abdurrahmanoğlu-Şafak Efe), *The Legends Journal European History Studies*, sayı: 2, yıl: 2021, s.141.

¹¹ Ramazan Altınay-Habibe Ceren Dağdeviren, "Haçlı Devletleri Döneminde Kadın Algısı, Siyasi Evlilikler ve Devlet Yönetiminde Kadınların Rolü", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, cilt: 10, no: 3, Eylül 2021, s. 100.

¹² Özlem Genç, Orta Çağ Avrupa'sında Kadın, (Ed. Altan Çetin), *Orta Çağ'da Kadın*, Lotus Yayınları, Ankara, 2011, s.253

¹³ Anna Lukyanova, "Female Succession in the Kingdom of Jerusalem in the Twelfth Century", *Oshkash Scholar*, cilt: VIII, sayı: VII, Kasım 2013, s.60.

¹⁴ Sarah Lambert, "Queen or Consort: Rulership and Politics in the Latin East: 1118-1228", (Ed. Anne J. Duggan), *Queens and Queenship in the Medieval Europe*, The Boydell Press, London, 1995, s.164.

¹⁵ Lukyanova, "Female Succession...", s. 60.

¹⁶ Jaspert, *The Crusades*, s.86.

zorlaştırıcı hale getirirken, ataerkil toplum yapısının ve erkeklerin savaşçı-şövalye yönlerinin ön planda tutulmasıyla, devleti idare eden kimsenin baskın yönünün savaşçı olması gerektiği savunulmuştur. Ancak kadınların veraset hakları elbette ki tamamen gasp edilmemiştir. İktidardaki soylu kadınların bir evlatları varsa o uygun yaşa gelene kadar onlara “*naip*” olmasına, bu sayede yönetime “*ortak*” olmasına kısmen müsaade edilmiştir. Bu kısmî otorite kullanımı için iç ve dış şartların uygunluğu, kraliçe-prensesin yetkinliği ya da siyasi arenaya ilgili oluşu, kalıtsal hakların kullanımının sınırlarını çizmekteydi.¹⁷

Haçlı Devletleri’nde soylu kadınlar, erkeklere kıyasla daha fazla hayatta kalma şansına sahip olduğundan, kalıtsal hakları tanınan kadınlar daha fazla iktidara gelme imkânı bulmuşlardır.¹⁸ Hanedana mensup asil kadınların soy bağı vasıtasıyla, adaylar kral unvanını alabilmişlerdir. Bölgelerinde meydana gelen iç ve dış hadiselerde bazı Kudüs kraliçelerinin siyasi rol aldıklarını görmekteyiz.¹⁹ Melisende’den sonra (kısmen Constance ve Sibylle hariç) ikinci ve üçüncü nesil Kudüs kraliçeleri idari sahada güçsüz ve yetersiz kalarak,²⁰ krallıkla ilgili durumlarda politik bir görev almadan, kısa bir ömür sürüp, sadece geride varis bırakarak dünyadan göçmüşlerdir. Politik sahada aktif olmayan asil kadınların Haçlı Devletleri siyaseti adına en temel görevleri, evlenip topraklarına bir lider kazandırmalarıdır. Haçlı Devletleri’nde kadın varlığına ve mirasına odaklanan çalışmamız, Haçlı tarihçiliğinde genelde ikincil pozisyona itilen kadınların Latin Doğu için hayati önemlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Haçlı Seferleri tarihçiliğinin siyasi ve askeri tarihe ve buna paralel olarak eril gücün varlığına odaklanmasından yola çıkan bu çalışma, kadının kalıtsal mirası üzerine inşa edilen yapının toplu bir değerlendirmesini yaparak, literatürde bu noktadaki eksikleri gidermeye adaydır.

1. Melisende ve Foulque de Anjou

Kudüs Krallığı’nın ikinci kralı II. Baudouin’ın kraliçe Morphia ile evliliğinden dört tane kızı²¹ vardı. N. Hudgson, dört tane kız babası olan Baudouin’ın kızlarını, Kudüs’ün güvenliğini sağlamak ve kızları vasıtasıyla politik bağlar kurduğu kişilerin sadakatlerini perçinlemek için onları siyasi amaçlarla acımasızca kullandığını iddia etmektedir.²² Yaşlı ilerleyen ve erkek çocuk sahibi olmadan eşini kaybeden Baudouin, en büyük kızı Melisende’ye asil bir eş adayı tavsiye etmesi için Guilloume de Bures ile Beyrut hâkimi Guy Brisebarre’i Fransa kralı Louis’ye gönderdi.²³ Louis, Anjou Kontu Foulque’u Melisende’ye

¹⁷ Lukyanova, “Female Succession...”, s. 57-58.

¹⁸ Hudgson, *Women, Crusading...*, s. 43.

¹⁹ Lukyanova, “Female Succession...”, s. 57.

²⁰ Aydın Usta, “Haçlı Devletlerinde Kadın”, Ed. Altan Çetin, *Ortaçağ’da Kadın*, Lotus Yayınları, Ankara, 2011, s. 309.

²¹ Kralın en büyük kızı Melisende, ikinci kızı Alice, üçüncü kızı Hodierna ve en küçük kızı Yveta idi. Melisende Kudüs tahtında babasının kalıtsal mirasını devralırken Alice, Antakya Prinkepsi ile, Hodierna ise Trablusşam Kontu ile evlendirildi. Baudouin’in en küçük kızı Yveta ise evlenmeyip, rahibe olarak manastır düzeni içerisinde yaşamayı tercih etti. Yveta’nın rahibe olmayı seçmesi ile ilgili Batı yazınında bu kararın kendi tercihi olması haricinde dikkat çekici bir açıklama vardır. Bu da babasının kurtuluşu için rehin olarak Müslümanlara verilen prensesin, bu yıllarda Müslümanlar tarafından istismara uğradığı ve bundan ötürü Yveta’in rahibe olmayı tercih ettiğidir. Latin Doğu’da asil kadınların manastıra kapatılmayacak kadar değerli olduğu görüşü baskın olduğundan esaret durumuna üstü kapalı imalar yapılmaktadır. Üç kız kardeşi önemli evlilikler yaparak, bölgede siyasal manada başat kişiler olurken Yveta’in manastıra girmesi, Orta Çağ şövalyeliği gözünden rehin alınmış ve istismar edilmiş bir kızın Hıristiyan evlilik için uygun olmayacağı yönünde değerlendirilmektedir. Dedikoduların ailesi ve pek çok kişi tarafından evlenilebilir olarak görülmeyen genç prensesin manastıra girişini hızlandırdığı düşünülmektedir. Bu yönde görüşler için bk.: Yvonne Freidman, *Encounter Between Enemies: Captivity and Ransom in the Latin Kingdom of Jerusalem*, Brill Press, Leiden, 2002, s. 183.; Hudgson, *Women, Crusading...*, s. 95.; Ancak bazı araştırmacılar ana kaynaklarda rastlanılan istismar imasının Batılı okuyucuları şok etmek ve daha fazla Batılı şövalyeyi Haçlı olmaya teşvik etmek maksadıyla tasarlanmış bir icat olmasının muhtemel olduğuna işaret etmektedirler ve iddia edilen cinsel şiddet suçlamalarının asla gerçekleşmediğini savunmaktadırlar. Bu yönde görüşler için bk.: Katherine Pangonis, *Queens of Jerusalem: The Women Who Dared to Rule*, Weidenfeld&Nicolson, London, 2021, s. 77.; Erin L. Jordan, “Hostage, Sister, Abbes: The Life of Iveta of Jerusalem”, *Medieval Prosopography*, cilt: 32, no: 1, 2017, s. 69.

²² Natasha Hudgson, *Perceptions of Women in the Narrative Histories of Crusading and the Latin East*, The University of Hull, UK, 2005, s.80.

²³ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II., (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 146.

eş olarak önerdi ve taht üzerindeki veraset hakkını ailesinde tutmak isteyen Baudouin, Louis'nin önerisini yerinde bularak onayladı.²⁴

Melisende ve Foulque 1129 yılının mayıs ayında evlendiler. Muhtemel Baudouin kızı Melisende'yi direk olarak tahtın sahibi olarak görüyordu. Bunun en büyük kanıtı, Melisende'in isminin 1129'dan itibaren kraliyet bildirimlerinde listenin başında, asillerin ve rahiplerin en üstünde yer almasıydı.²⁵ Yine 1129 itibarıyla bu tarz resmi belge ve dokümanlarda Melisende "*filia regis et regni ierosolimitani haeres*"²⁶ olarak zikredilmekteydi.²⁷ Ancak H. E. Mayer konuya dair dikkat çekici tespitinde, kral Baudouin'ın 1129'da Foulque'u kendisine halef olarak atarken, ölüm döşeginde geçmişte yaptığı anlaşmayı damadının aleyhine değiştirerek, iktidarı üç kişi arasında –Foulque, Melisende ve torunu Baudouin- bölüştürdüğünü iddia etmektedir.²⁸ Kralın son zamanlarında yaptığı bu değişiklik Mayer'e göre verasetin kalıtsallığına inanan Baudouin'ın tahtın kendi soyunda kalmasını garanti etme kaygısından kaynaklanmaktaydı ve kendisi öldükten sonra Foulque'un kızı Melisende'yi boşayıp önceki evliliğinden olan yetişkin oğlunu Kudüs tahtında hak sahibi edeceğini düşünmekteydi.²⁹ B. Hamilton, Mayer'in yapmış olduğu değerlendirmenin yanlış olduğunu savunmakta ve evliliklerinin başından beri kralın kızı ile damadına tahta eşit derecede söz hakkı tanıdığını ve ölüm döşeginde iken kararından dönmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını iddia etmektedir.³⁰ Her iki ismin değerlendirmelerin sonucu aslında kralın amacının kızı Melisende'yi basitçe eş pozisyonuna indirgemek değil onu krallıkta yetki sahibi bir kraliçe olarak konumlandırmak olduğu noktasında birleşmektedir. 1131 yılında Baudouin ölüm döşeginde iken odasına topladığı asiller ve baronlardan Melisende, henüz bir yaşında olan torunu ve Foulque için sadakat yemini aldı. Sonuç olarak 1131 yılında Kudüs'ün ikinci kralı II. Baudouin öldü ve Melisende, kocası ile Kudüs patriğinin elinden taçlandı. Latin Kudüs Krallığı yaklaşık otuz yaşında ve Bizans ile İslam fraksiyonları arasında tehlikeli şartlar altında dengelenmişken, hanedanın sürekliliği esas olarak alındı ve Melisende krallığın ilk tayin edilmiş varisi ve hükümdar kraliçesi oldu.³¹

Evlilikten üç yıl kadar sonra, Melisende ve Yafa Kontu Hugh arasında çıkan dedikodulardan dolayı Kudüs zamanının ilk büyük iç kriziyle karşı karşıya kaldı.³² Politik sebeplerin mecburiyetinde kalan Melisende'nin kocasını pek sevmediği bilinmekteydi. Willermus'un aktardığı kadarıyla Foulque orta boylu, kızıl ve yaşlı sayılabilecek bir adamdı.³³ Hugh ise yakışıklı, genç, uzun boyluydu ve herkesin gözüne hoş gelen bu kontun fiziksel güzellik ve doğuştan gelen asalet ve savaş sanatlarındaki becerikliliği konusunda Willermus'a göre eşi benzeri yoktu.³⁴ İkisinin samimiyetleri evliliklerine

²⁴ J. Sidney Jones, *The Crusades Biographies*, (Ed. Marcia Merryman Means-Neil Schlager), Thomsan Gale, New York, 2004. s. 157.

²⁵ Sharan Newsman, *Defending the City Of God*, Palgrave Macmillan, New York, 2014, s.123.

²⁶ Kralın kızı ve Kudüs Krallığı'nın varisi

²⁷ Basset, "Regnant Queenship ...", s. 42.

²⁸ Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", *Dumbarton Oaks Papers*, cilt: 12 sayı: 25, Şubat 1972, s. 100.

²⁹ Mayer, "Studies in the History...", s. 101.

³⁰ Hamilton, "Kudüs Kraliçeleri...", s. 146.

³¹ Basset, "Regnant Queenship...", s. 39.

³² Jonathan Philips, *Holly Warriors: A Modern History of the Crusades*, Random House Publishing, New York, 2010, s. 64.

³³ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, (Çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey), cilt: II, Columbia University Press, New York, 1943, s.72.

³⁴ William Archbishop of Tyre, *A History of the Deeds...*, s.72. Latin Doğu ile ilgili tanıklığı kıymetli olan Willermus'un konuya dair kayıtlarını biraz açmak gerekirse yazarımız Melisende ile Foulque arasındaki olayların temel nedeni olarak kraliçe ve Hugh'un yakınlıklarını görmektedir. Willermus, bazı insanların kraliçeye fazlasıyla yakınlık gösteren genç konta karşı Foulque'un derin bir güvensizlik beslediğini ve bu nedenle bir koca olarak kıskançlığı devreye giren kralın Hugh'e karşı amansız bir nefret sergilediğini söylediğinden bahsetmektedir. Hugh ile kral arasındaki çatışmanın ana sebebinin bu olduğunu ima eden Willermus olaya dair görüşlerinin devamında bazı kimselerin bu tür söylentileri hafife aldıklarından bahsetmekte ve aralarındaki tüm nefretin kaynağının krala tabi olmayı reddeden Hugh'ün aşırı küstahlığı olarak gördüklerinden bahsetmektedir. Willermus'un sözlerinden

rağmen artarak devam edince krallıkta konu ile ilgili dedikodular dolanmaya başladı. Kudüs'te zaten Foulque'un kendi topraklarından getirdiği adamlarını yüksek mevkilere atamasından kaynaklı bir hoşnutsuzluk vardı ve rahatsız olan baronlar kraliçe Melisende'nin etrafında toplanıp, ona destek olmaya başladılar.³⁵ Melisende hem çok zeki hem de çok güçlü bir kadın olduğu için Foulque taçlandıktan sonra karısının nüfuzundan muhtemel ki kurtulmak istiyordu³⁶ ve bu dedikodular bazı tarihçilere göre Foulque'un onu itibarsızlaştırma ve kraliçeyi yönetimden dışlama gayretiydi.³⁷ Çünkü bir insanın itibarını baltalamanın en basit yollarından biri evlilik sadakatine gölge düşürmekti ve bu tarz suçlamalar sık rastlanılan örnekleriyle beraber Orta Çağ'da oldukça yaygındı.³⁸

Kral ve kraliçe arasında gerilim iyice artarken Hugh batıya dönme kararı aldı. Ancak Hugh, ayrılmadan önce bir Brittany şövalyesi tarafından saldırıya uğradı ve ağır şekilde yaralandı. Hugh'un başına gelenler insanları şaşkına çevirdi ve konttan nefret ettiği bilinen Foulque'un bu suikastı planladığı, onun bilgisi olmadan kimsenin böyle bir şeye kalkışamayacağı yönünde dedikodular şehirde dolaşmaya başladı.³⁹ Kraliçe Melisende Hugh'un başına gelenleri öğrendiğinde gerilim iyice tırmandı ve kral, olayla ilgisi olmadığını ispat etmek için Hugh'e saldıran şövalyeyi yargılatıp, idam ettirdi ancak Melisende bununla ikna olmadı. Hugh'un tüm düşmanları Melisende'in gazabından korkarak aylarca ölüm korkusu içinde yaşadılar. Kralın kıskançlığını özellikle kızkırtan yaşlı Rohard'a kraliçe zulmetti ve Hugh'e düşmanlık edenler için kraliçenin huzuruna çıkmak artık hiç güvenli değildi ve hatta halka açık toplantılarda dahi onlar kraliçeden uzak durmayı tercih ediyorlardı.⁴⁰ Kral bile kraliçenin akrabaları ve yandaşları arasında kendine tamamıyla güvenli yer bulamıyordu.⁴¹ Sonunda Melisende ve Foulque'u barıştırmak için yakınları devreye girdi ve çift arasında barış sağlandı. Israrlı çabaları sonucunda kendini affettirmeyi başaran kral, Willermus'a göre önemsiz durumlarda bile bundan sonra Melisende'nin bilgisi olmadan hareket edemedi.⁴²

1143 yılının sonbaharında kral ve kraliçe piknik yapmak için doğada iken, atından düşen Foulque ağır şekilde yaralandı ve bilinci kapalı bir vaziyette Akka'ya taşınarak burada üç gün sonra öldü. Runciman, kraliçe Melisende'nin bütün saray halkını fazlasıyla duygulandırılan sahte bir keder gösterisi yaptığını ancak bu halinin onun krallığı bütünüyle kendi idaresine almasına engel olacak şiddette olmadığını belirtmektedir.⁴³ Foulque ve Melisende'nin evliliklerinden iki tane oğlu vardı. Kral olmak için reşit olmayan çocuklardan büyük oğlu Baudouin on üç, küçük oğlu Aimery ise sadece altı yaşındaydı.⁴⁴ Tek başına hüküm sürecek bir kraliçe figürü siyasi şartlar gereği krallık için sakıncalı görüldüğünden, veraset hakkı hukuken tanınan Melisende'nin oğlu ile taçlanması uygun görüldü. Melisende ve Baudouin 1143 yılı Noel'inde Patrik Guillaume tarafından taçlandı. Bu andan itibaren kraliyet bildirimlerinde anne-oğul beraber zikredilmeye başlandı. Baudouin'ın annesi ile zikredilmesi feodal toplumlarda idarenin başı olarak reşit olmasa bile erkeğin görüldüğüne dair kanaatin bir göstergesidir.⁴⁵

Melisende tüm otoritenin kendi elinde olmasını arzu ettiğinden ancak cinsiyeti sebebiyle bir orduyu komuta etmesi mümkün olmadığından ilk iş olarak Guillaume de Bures'in yerine, çok yakın akrabası

ilk görüşe yakın olduğu ve ikinci görüşü kabul edenleri eleştirdiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk.: William Archbishop of Tyre, *A History of the Deeds...*, s. 71-72.

³⁵ David Nicolle, *İkinci Haçlı Seferi:1148*, (Çev. L. Ece Sakar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.6.

³⁶ Mayer, "Studies in the History...", s.110.

³⁷ Helen A. Gaudette, "The Spending Power of a Crusader Queen: Melisende of Jerusalem", (Ed. Theresa Earenfight), *Women and Wealth in Late Medieval Europe*, Palgrave Macmillan, UK, 2010, s.137-138.

³⁸ Lukyanova, "Female Succession...", s. 61.

³⁹ Newsman, *Defending the City...*, s.155.; William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 74.

⁴⁰ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 76.

⁴¹ Jill N. Claster, *Sacred Violence: The European Crusades To the Middle East: 1095-1396*, University of Toronto Press, Kanada, 2009, s.169.

⁴² William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 76.

⁴³ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II., s. 192.

⁴⁴ Margaret Tranovich, *Melisende of Jerusalem: The World of a Forgotten Crusader Queen*, East&West Publishing, London, 2011, s. 35.

⁴⁵ Hamilton, "Haçlı Devletlerinde Kadın...", s. 148.

ve kendisine son derece sadık olan Manasses de Hierges'i konnetabl olarak atadı.⁴⁶ Yıllar içerisinde Melisende Kiliseye, din adamlarına yüksek meblağlarda bağışlar yaparak, farklı dini-etnik grupları ve Kiliseyi himaye etti; Kilise görevlilerinin sadakatini garantiye alıp gücünü sağlamlaştırdı.⁴⁷ 1131'den 1152'ye kadar saltanatı süresince Melisende Kudüs Krallığı'nın kaynaklarını krallığına, hanedanına ve kendisine etkin bir fayda sağlamak amacıyla dikkatli ve stratejik şekilde kullanırken, bunu çoğunlukla krallığın dini kurumları üzerinden yaptı çünkü bu himaye şekli Orta Çağ soylu kadınlarının katılımına en açık olan alandı ve Melisende hamiliğini politik yönden mümkün mertebe kendi yararına kullandı.⁴⁸ Baudouin reşit olana değin Melisende'nin krallığı bilgece idare ettiğine dair Latin kaynaklar hemfikir olsa da, dikkat çekici bir tanığımız, Büyük Michael olarak da bilinen Michael Rabo (ö. 1199), Baudouin "henüz çocukken annesi kraliçe krallığı güvenle yönetiyordu"⁴⁹ demektedir.

Baudouin 1145 yılında reşit oldu ancak Melisende iktidarı oğluna devretmek konusunda bir istek göstermedi. Baudouin, artık bir yetişkin olarak krallığını tek başına yönetmek niyetindeydi⁵⁰ ve krallığı yönetecek bilgelikte olduğunu aslında daha reşit olmadan ispat etmişti.⁵¹ Melisende ile oğlu arasındaki kriz 1150 civarında Melisende'nin kraliyet bildirimlerinde oğlunun adına yer vermemesi ile kendini gösterdi.⁵² Melisende'nin iktidar üzerindeki gücü ve bencilliği genç kralı ve destekçilerini rahatsız etmekteydi. Willermus olayları anlatırken bazı kimselerin kraliçenin bilge etkisinden dolayı kralı kendi amaçlarına çekme girişimlerinin engellendiğini görerek, onu annesinin koruyuculuğundan çekilmeye ve krallığı tek başına yönetmeye ikna ettiklerinden bahsetmektedir.⁵³ Özellikle kraliçenin krallıktaki en sadık adamı Manasses'ten hoşlanmayanlar kralın etrafında toplanarak yönetimde bir kadının değil kendisinin olması konusunda kralı annesinin otoritesine karşı harekete geçirdiler.⁵⁴

1152 yılında Baoudouin için taçlanma töreni yapılmasına karar verildi. Olayların teşviki ile Baudouin annesinin otoritesinden sıyrılmak adına bir adım atarak, ortak taçlanma için belirlenen tarihi ileri aldı ve sonrasında Melisende'nin haberi ve katılımı olmaksızın tek başına taçlandı.⁵⁵ Taçlanma haberini alan kraliçe Melisende yasal haklarını kullanarak gerekli itirazları yaptı. Kraliçeyi destekleyen ruhban sınıfı, genç kralı annesi ile anlaşması için baskıladı. Kral anlaşmaya pek gönüllü değildi Bu nedenle krallığın büyük danışma kurulu kralın talebiyle toplandı. Kuruldan, krallığın Melisende ve

⁴⁶ Elon Salmon, *Beyond the Sea*, Marwood Wiew, Chumuel 2011, s.55.

⁴⁷ Tranovich, *Melisende of Jerusalem...*, s.119.

⁴⁸ Gaudette, "The Spending Power...", s. 135.

⁴⁹ The Chronicle of Michael the Great (The Edessa-Aleppo-Syriac Codex) Books XV-XXI from the Year 1050-1995 AD., (Çev. Amir Harrak), Gorgias Press, USA 2019, s. 312. Michael Rabo'nun Melisende ile ilgili yüzeysel de olsa yaptığı yorum önemlidir. Bir Ortodoks olan Michael'in yazdıklarından anladığımız kadarıyla kendisi Latinlere mesafelidir. Michael, Latin din adamlarının Kiliseleri kapatan ve kutsallaştırmaları, duaları, çanları ve ölümlerini gömülmesini durduran patrikler olarak zikretmektedir. Michael'in Melisende'nin tüm dini gruplara uyguladığı geniş himayeden ötürü kendisine ılımlı yaklaşmış olması muhtemeldir. Çünkü başka bir örnek olan Constance'in taht için girdiği mücadeleyi anlatırken prensese daha eleştirel yaklaşmıştır.

⁵⁰ The Chronicle of Michael the Great, s. 312.

⁵¹ Genç Baudouin 1044 yılında Wadi-i Musa halkı isyan ettiğinde sorumluluğu üzerine alarak onlara karşı başarılı bir askeri hareket organize etti ve Wadi-i Musa halkını itaat altına almayı başardı. Detaylı bilgi için bk.: Wiliam Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 144-145. Ancak Zengi Urfa Kontluğu'nu kuşattığında konuya dair eylemlerin Melisende'nin sorumluluğunda olmasına Mayer dikkat çekici bir yorumda bulunmaktadır. Ona göre Urfa meselesinde Baudouin, kasıtlı olarak annesi tarafından bir kenara itildi ve Melisende onun savaşa katılmasını önleyerek Baudouin'in askeri bir lider olarak ünlendiği hissini önüne geçmek istedi. Konuya dair bk.: Mayer, "Studies in the History...", s. 117-118.

⁵² Hamilton, "Haçlı Devletlerinde Kadın...", s. 148-149.

⁵³ Wiliam Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 140.

⁵⁴ Wiliam Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 205. Melisende'nin krallığı bir erkek kadar maharetli bir şekilde idare ettiği çağlardan beri tekrarlanan bir gerçektir ancak yakın adamı ve akrabası Manasses'in varlığı kralın yanında onu iktidarı artık kendi ellerine almasının gerekliliğine ikna eden bir grubun toplanmasına neden oldu. Ana kaynağımız Willermus'un aktardığı kadarıyla Manasses küstah, kibirli bir adamdı ve genç kral Baudouin onun annesini kendi idaresinden soğuttuğunu düşünmekteydi. Konuya dair bk.: Wiliam Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 205.

⁵⁵ Wiliam Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 205.

Baudouin arasında bölünmesine dair bir karar çıktı ve Akka ile Sur genç krala verilirken; Nablus ve Kudüs kraliçeye bırakıldı. Krallığın pay edilmesi Kudüs merkez olmak üzere krallığın tamamen kendi kontrolü altında olmasını isteyen Baudouin'ın huşuna gitmedi ve sonuç olarak anne-oğul arasında iç savaş başladı. Krallıkta her geçen gün kendini gösteren Nureddin tehdidi Baudouin'ın işini göreceli olarak kolaylaştırmaktaydı. Baudouin'ın annesine göre avantajlı olduğu alan savaştı ve Melisende kadın olmanın doğası gereği her ne kadar enerjik bir idare sergilese de Kudüs kralının savaştı olması gerektiğine dair görüş tarafından sınırlandırılıyordu.⁵⁶ Krallığın savunmasında Kudüs'ün değerinin farkında olan asiller yavaş yavaş Melisende'nin safından ayrılmaya başladılar. Baudouin ilk önce annesine bıraktığı Nablus'u ele geçirdikten sonra, Kudüs patriği devreye girene dek Kudüs'e saldırmaya devam etti.⁵⁷ Melisende hala çok nüfuzlu olmasına rağmen geri adım attı ve bu kararında muhtemelen hem yorgun hem de alzheimer hastalığının ilk belirtilerini taşımaya başlamış olmasının büyük etkisi vardı.⁵⁸ Devletin içinde bulunduğu durum kralı haklı gibi gösterse de hukuki yönden güçlü pozisyonda olan Melisende idi. Belki de bu sebeple kral annesini cezalandırmadı.⁵⁹ Oğlu Baudouin ile giriştiği savaştan sonra Melisende Nablus'a çekildi ve geriye kalan dokuz yılını hayır ve Kilise işlerine adanmıştı.⁶⁰ Burada 1161 yılında kız kardeşleri Yvete ve Hodierna başucundayken hayata gözlerini yumdu.⁶¹

Kraliçe Melisende çağdaş ya da modern pek çok çalışmaya göre krallığı huzur ve güven içerisinde yöneten bilge bir kadındı.⁶² Cinsiyeti onun sınırlarını çizse de Willermus'a göre kadınların normal statüsünün üstüne çıkmış, maharetli ve özenli yönetimiyle atalarına eşit sayılabilecek bir idare sergilemiş ve kadınların gücünün ve cesaretinin ötesinde bir gayretle krallığı yönetmişti.⁶³ Melisende kadınların veraset sistemi üzerinden kraliyet kanının aktarımı için politik bağlantı olarak görüldüğü bir dönemde, bir eşten daha fazlası, hükmeden kraliçe rolüyle çağın sınırlamalarının dışına çıkmış nadide bir karakterdir. Erin L. Jordan, 13. yüzyıl Avrupa'sında bile bir kadının siyasi faaliyette bulunmasının Orta Çağ toplumunda yerleşik bir dizi cinsiyet normuna, özellikle de kadınları erkeklere tabi kılmayı ve onları yönetimde aciz görüp, dışlayan topluma meydan okumak olarak⁶⁴ değerlendirmektedir. Geleneksel ve toplumsal normlar yönetsel alanda kadınları politik olarak uygunsuz kabul etmelerine rağmen Melisende'nin idaresi bu kabullerin hepsine meydan okuyacak güçteydi.⁶⁵ Kudüs Krallığı'nda Melisende ile başlayan ve diğer kadınlar ile sürdürülen kadınların veraset hakları 12. ve 13. yüzyıllarda daha geniş bağlamda Avrupa'da, kadın ardılığının önemli bir örneğini oluşturur.⁶⁶ Sarah Lambert kraliçe Melisende'yi tasvir eden çizimlerin analizini yaptığı bir çalışmada Melisende ile başlayan Kudüs Krallığı'nda kadın mirasının yol açtığı uzun vadeli çatışmalar ve veraset konusunda girişilen kavgaların krallığın Orta Çağ tarihçiliğine damgasını vurduğunu belirtmektedir. Devamında Lambert'e göre, hanedan Melisende'nin soyundan gelenler tarafından tesis edilse de Latin Doğu'da Melisende'yi kafasında taç ile ya da tek başına tahtta otururken göstermekten kaçınan çizimler onu ya kocası ile ya da oğlu ile resmetmişler ve bu bağlamda otorite aktarımı konusunda politik davranarak kocasının ölümünden sonra bile onu tek başına hüküm süren kraliçe olarak tasvir etmekten kaçınmışlardır.⁶⁷

⁵⁶ Mayer, "Studies in the History...", s. 117.

⁵⁷ Newsman, *Defending the City...*, s.215-216.

⁵⁸ Philips, *Holly Warriors...*, s.160.

⁵⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II., s.281

⁶⁰ Claster, *Sacred Violence...*, s.177

⁶¹ Philips, *Holly Warriors...*, s. 80.

⁶² William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 139; The Chronicle of Michael the Great, s. 312; Tranovich, *Melisende of Jerusalem...*, s. 161.

⁶³ Wiliam Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 139-140 ve 204.

⁶⁴ Erin L. Jordan, "Exploring the Limits of Female Largesse: The Power of Female Patrons in Thirteenth-Century Flanders and Hainaut", (Ed. Theresa Earenfight), *Women and Wealth in Late Medieval Europe*, Palgrave Macmillan, UK, 2010, s. 155.

⁶⁵ Lambert,, "Queen or Consort...", s. 168.

⁶⁶ Basset, "Regnant Queenship...", s. 39.

⁶⁷ Sarah Lambert, "Images of Queen Melisende", (Ed. Juliane Dresvina-Nicholas Sparsk), *Authority of Gender in Medieval and Renaissance Chronicle*, Chambridge Scholars Publishing, UK, 2012, s. 141.

2. Constance ve Raymond of Poitiers

12. yüzyılda Latin Doğu siyasi rollerin ve dengelerin değişken olduğu bir bölgeydi ve Antakya ilk kurulan Haçlı Devleti olmasına rağmen uzun yıllar boyunca sürekli güvenlik ve lider sorunuyla baş etmek zorunda kaldı.⁶⁸ Konumuz açısından önemli bir diğer isimimiz olan prenses Constance Antakya hâkimi Bohemond ve Alice'in tek çocuğu olarak 1127 yılında Antakya'da doğdu. Bohemond, 1130 yılında Danişmendlilerle giriştiği savaşta esir edilip öldürüldü ve o tarihten itibaren Antakya bir liderinden yoksun kaldı.⁶⁹ Tek çocuk olan Constance'in babasından gelen kalıtsal hakları tanınarak, Bohemond'un varisi ilan edildi. Bu genç kız uzun yıllar naiplerle yönetilmiş prenslik için Norman hanedan mirasının aktarılacağı ince bir daldı.⁷⁰ İktidar olma adına eylemlerde bulunan Alice'in ise kızını bir manastıra kapatarak ya da orta asalet derecesine sahip biri ile evlendirerek ayağının altından çekeceğine dair söylentiler dolanmaktaydı. Kudüs kralı Foulque ise, Constance'in bir an evvel evlenmesi ve Antakya idaresinin liderine teslim edilmesi kanaatindeydi.⁷¹ Antakya soyluları ve Bohemond'un kızı olarak Constance'a sadık olan baronlar Kudüs'e gelerek prensesin evlenmesi için soylu bir isim önermesini istediler.⁷² Kudüs'te meselenin görüşülmesi için yapılan toplantıda pek çok aday değerlendirmeye alındı ancak krallığın danışma meclisi üyeleri genel olarak Poitiers kontu Raymond'u daha uygun buldu.⁷³ Gerald Gerbarre isimli bir elçi, İngiltere'ye Raymond'u Antakya tahtına davet etmek için gönderildi ve Raymond'un Constance ile evleneceği, anlatıya göre Alice'den gizlendi.⁷⁴ 1136 yılında Antakya'ya gelen Raymond ilk olarak Antakya Patriği Raoul ile görüştü.

⁶⁸ Erin L. Jordan, "Women of Antioch: Political Culture and Powerful Women in the Latin East", (Ed. Heather J. Tanner), *Medieval Elite Women and the Exercise of Power: 1100-1400*, Palgrave Macmillan, Switzerland, 2019, s. 226.

⁶⁹ The Chronicle of Michael the Great, s. 158. Michael, Kudüs kralının birkaç günlük müzakereden sonra Bohemond'un kızı şehrin efendisi olacak bir adamla evlenene kadar Antakya yönetiminin Urfalı Joscelin'e bırakıldığından bahsetmektedir.

⁷⁰ Murray, "Constance, Princess of Antioch...", s. 81.

⁷¹ Constance'in annesi, Kudüs kralı II. Baudouin'in kızı Alice tahtın gerçek sahibinin kendisi olduğu gerekçesi ile birkaç başarısız iktidar girişimde bulundu. Antakya tahtındaki hakları malum olan Alice'e karşı şehirde ciddi bir muhalefet olduğu muhakkaktır. Willermus onu son derece kötü ve kurnaz bir kadın olarak nitelendirmektedir. Antakya, Müslümanların saldırılarına daha açık olduğu için buranın bir 'kadın' tarafından yönetilmesine şehrin sakinlerinin ve baronlarının sıcak bakmadığına dair görüş yaygın olarak kabul edilmektedir. Alice'in cinsiyetinin yönetimde istenmemesinin ana nedeni olarak kabul edenler için bk.: Claster, *Sacred Violence...*, s. 143-144.; Matti Moosa, *The Crusades: Conflict Between Christendom and Islam*, Gorgias Press, New Jersey, 2008, s. 530. Bazı araştırmacılar ise Antakya'da kadın iktidarının Kudüs'ün aksine kanunlarca yasaklandığını iddia etmekte ve bu kanunların hazırlanış sebeplerinin prenses Alice ve Constance'ın eylemleri olduğunu savunmaktadırlar. Bu yönde görüşler için bk.: Jonathan Phillips, *Defenders of the Holy Land: Relations Between the Latin East and the West, 1119-1187*, Oxford University Press, Oxford, 1996, s. 47.; Thomas Asbridge, "Alice of Antioch: A Case Study of Female Power in the Twelfth Century", (Ed. Peter Edbury-Jonathan Phillips), *The Experience of Crusading*, cilt: II., Cambridge University Press, UK, 2003, s. 33. E. L. Jordan ise bu iddiaları destekleyecek türden herhangi bir kanıtın olmadığı kanaatinde. Trablus kontu Pons ve Urfa kontu Joscelin'in Alice'in yanında olmalarını Jordan güçlü bir kadın kavramının Latin Doğu'daki siyasi külte aykırı olmadığına bir kanıtı olarak değerlendirmektedir. Bk.: Jordan, "Women of Antioch...", s.229-230. Konu üzerindeki çalışmalar Alice'in şehirde istenmeme nedenine dair bölünmüş olsalar da, prensese yapılan muhalefetin kaynağında onun tahtı ele geçirmek için Nureddin ve Bizans ile ittifak arayışına girecek kadar gözünü karartmış olması muhtemeldir. Buna ek olarak Constance'in Alice'e kıyasla konumu farklıdır. Alice'in Antakya üzerindeki hakları kalıtsal mirasın aktarımından değil, basitçe eş olmasından kaynaklanıyordu. Constance ise Bohemond'un kızı olduğu için direk olarak veraset çizgisinin başındaki isimdi. Alice'in istenmemesinin temelindeki sebebin bahsi geçen durum olması daha muhtemeldir.

⁷² William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s.59.

⁷³ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s.59.

⁷⁴ Robert Payne, *The Dream and the Tomb: A History of the Crusades*, Cooper Square Press, New York 2000, s.140. Willermus, Constance'in Raymond ile evlendirilmesini en ince detayına kadar anlatmaktadır. Örneğin evlilik görüşmeleri için daha yüksek dereceli elçiler değil de Gerald'ın gönderilmesi Willermus'a göre 'kötü niyetli, hilelerle dolu bir kadın olan prensesin araya engel koymaması' içindi. Ayrıntılı bilgi için bk.: William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 78.

Alice'i kandırmaya ikna olan patrik, prensese giderek Batıdan gelen bir asilin kendisi ile evlenmek istediğini söyledi. Prensese teklifi ve adayını sarayda beklerken Constance gizlice katedrale getirildi ve Raymond of Poitiers ile evlendirildi.⁷⁵ Evliliğin gerçekleştiği tarihte prenses evlilik yaşının altındaydı ancak büyük soylular evliliğin gerçekleşmesini talep ettiler.⁷⁶ Bu evlilik vasıtası ile Raymond, Antakya prinkepsi oldu. Duydukları karşısında yapacak hiçbir şeyi olmayan Alice, babası tarafından kendisine tahsis edilen Lazkiye'deki mülküne çekildi ve ömrünün sonuna kadar burada yaşadı.⁷⁷

Yönetimi üzerine alan Raymond devlet işlerinde enerjik bir kişilikti. Constance'ın prinkepslikteki pozisyonunu ele alacak olursak, Antakya tahtının yegâne varisi olmasına rağmen eşi ölene dek, prinkepsliğin idaresinde Melisende'nin aksine kayda değer bir rol almadığı görülmektedir. Resmî belge ve bildirimlerde Constance'ın ismi ilk dönemlerde '*successor Bohamundi II*'⁷⁸ olarak zikredilirken, sonra ki yıllarda Constance'ın varlığına atıfta bulunulmadan Raymond kendisini '*princeps Antiochenus*' olarak zikretmektedir ve buradan anlaşılacağı üzere Constance bu yıllarda devlet işlerinde düşük bir profile sahiptir. Constance'ın kent sahibi olarak hukukunun tanındığına dair en önemli kanıt, Bizans imparatoru Ioannes'ın Raymond ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca şehrin kendisine teslim edilmesini istemesi üzerine, Antakya seçkinlerinden oluşan bir elçilik heyetinin imparatora vermiş olduğu yanıtıdır. Bu heyet imparatora Raymond'un sözlerinin hiçbir şekilde geçerli sayılmayacağını, karısının mirasında hiçbir şekilde ahit yapmak gibi yasal bir yetkisinin bulunmadığını belirtmekteydi.⁷⁹ Constance'ın resmî belgelerde, tüzüklerde pozisyonu asgari düzeyde olmasına ve Raymond bu belgelerde kendini Antakya prinkepsi olarak konumlandırmasına rağmen, Raymond'un gücünün kaynağı Constance ile yaptığı evlilikti.⁸⁰ Raymond Nureddin Zengi tarafından öldürülünce Antakya idaresinde Raymond dönemi son buldu.

2.1. Constance ve Renaud de Châtillon

Raymond vefat ettiğinde Constance'ın evliliğinden dört küçük çocuğu vardı. Antakya'da kalıtsal haklar doğrudan ve yalnızca Constance'a intikal etmişti ancak kent içinde bulunduğu durum otoritenin bir erkek tarafından tesis edilmesini zaruri kılıyordu.⁸¹ III. Baudouin, genç prensesin tekrar evlendirilmesi kanaatindeydi ve bu sebeple 1150 yazında Antakya'ya gelerek Antakya naibi sıfatıyla idareyi kontrolüne aldı. Mevcut şartlar göz önüne alındığında otoritenin genç ve deneyimsiz prensese bırakılıp bırakılmayacağı da düşündürücüydü, çünkü Haçlı Devletleri siyasi yönden ciddi bir savunmasızlık içindeydi.⁸² Urfa şehrinin Müslümanlar tarafından alınması Antakya'yı Müslüman taarruzlarına daha açık ve korunaksız hale getirdi; bu da genç prensesin bir kadın olarak şehri tek başına yönetmesi adına zorlaştırıcı bir unsurdu. Henüz oldukça genç olan Constance yirmi iki, en büyük çocuğu dokuz yaşındaydı. Kral III. Baudouin evlenmesi için prensese Soissons Kontu Ivo of Nesle, St-Omar ailesinden Walter ve Ralph of Merle'i aday olarak önerdi. Aslında kralın adayları evlilik için uygun statüdeydiler. Kont Nesle Picardy'de Fransa kralının önde gelen vassalıydı; Galikya lordunun varisiyle evli olan Walter of St.-Omar da yeterince iyiydi.⁸³ Constance, Baudouin'ın tüm ısrarlarına rağmen adaylardan herhangi biri ile evlenmeyi reddetti. Melisende'in evlenmeyip krallığı idare etmesine olumlu yaklaşan Willermus, bu olayda daha farklı bir tutum sergilemektedir. O '*prensese evliliğin boyunduruğundan korktu ve özgür yaşamayı tercih etti*'⁸⁴ demektedir. Bu sebeple Antakya'nın güvenliği ve savunması Kudüs kralı III. Baudouin'ın sorumluluğunda kaldı. Raymond'un ölümünden sonra çıkarılan iki tane tüzükte Constance her ne kadar Antakya prensesi ve genç Bohemond'un kızı olarak

⁷⁵ Asiye Abdurrahmanoğlu, "Latin Doğu'da Kadın İktidarına ilk Teşebbüs: Antakya Prensese Alice", *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, cilt: II, sayı: I, 2019, s. 118.

⁷⁶ William Archbishop of Tyre, *A History of the Deeds...*, s.79.

⁷⁷ Payne, *The Dream and...*, s. 140.

⁷⁸ II. Bohemond'un varisi

⁷⁹ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s.125.

⁸⁰ Jordan, "Women of Antioch...", s. 234.

⁸¹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II., s.276

⁸² Hudgson, *Women, Crusading...*, s.183

⁸³ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 213.

⁸⁴ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s.213.

tanımlansa da, belgelerde kullanılan mühür Raymond'un mührüydü.⁸⁵ Bu süreçte de Constance'ın Antakya idaresinde etkin bir yönetim sergilemediğini ancak ciddi olmayan konularda varlık gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

1152 yılında Trablus'ta bir konsey toplanmasına karar verildi. Konseyin gündeminde çeşitli sorunlar olmakla birlikte konumuz açısından önemli konu başlığı Constance'ın uygun bir adayla evlendirilmesi meselesiydi.⁸⁶ Kral Baudouin prensesin evliliği noktasında ısrarcıydı çünkü Antakya'nın kendine yüklediği sorumluluktan kurtulmak istiyordu. Constance'ın iki teyzesi burada onu evliliğe ikna etmek için uğraştılar. Ancak, belki de hem Melisende hem de Hodierna kendi evlilikleriyle parlak bir örnek teşkil etmedikleri için bunların vaazları etkisiz kaldı.⁸⁷ Prens, kendisine yapılan telkinleri dikkate almadı ve söylenenleri düşünceğini belirterek Trablus'tan ayrıldı. Constance, Antakya'ya döndükten sonra imparator Manuel'den kendisine bir eş bulmasını istedi. Evlilik vasıtasıyla Antakya topraklarını istediği gibi kontrol edebileceği umuduna kapılan Manuel, Constance'a eş olarak İoannes Roger'ı gönderdi. Antakya asilleri evliliğin gerçekleşmesi halinde şehrin Bizans idaresine girmesinden, onlara vergi verecek olmalarından endişe duymaktaydılar.⁸⁸ İmparator, İoannes'in Norman asıllı olmasının Antakyalılar adına bir artı olacağını düşünmüştü. Antakya'ya gelen İoannes, Constance ile görüştü. Görünen o ki, İoannes Constance ile görüştüğünde yaşlı sayılabilecek bir çağdaydı ve büyük ihtimal genç varisin dikkatini çekecek bir albeniye de sahip değildi. Constance'ın ilk eşi yakışıklılığı ile meşhur olduğundan, genç prenses neredeyse yaşlı sayılabilecek bu damada göz atmayı bile fazla buldu ve İoannes'e geri dönmesini emretti.⁸⁹

Constance hala çok genç olduğundan baronlar ve kral onun evlenmesini istiyorlardı çünkü Raymond öldüğünden beri prinkepilik bir liderden yoksundu.⁹⁰ Constance'ın evliliğe yönelik tüm baskılara kayıtsız kalması dikkat çekicidir. Prenslerin önerilen adayları sürekli reddetmesi, gönlünde birinin olabileceği ihtimalini düşündürmektedir fakat bunu destekleyecek bir kanıt yoktur. 1153 yılında Constance, Willermus'un anlatımıyla, pek çok seçkin soyluyu reddettikten sonra kralın paralı askeri olan Renaud de Châtillon'ı gizlice kendisine eş olarak seçti.⁹¹ E. L. Jordan, Constance'ın Latin Doğu'ya henüz gelen Renaud ile Trablus Konseyi'nde tanışmış olabileceğini olası görmektedir.⁹² Willermus'un belirttiği kadarıyla Constance, kral Baudouin'ın rızası alınana kadar bu evliliğin gizli tutulmasını istedi. Ve dahası Willermus çok şanslı bir adamın karısı olan, güçlü, seçkin bir prensesin böylesine sıradan bir insanla evlenmesine asillerin çok şaşırıldığını aktarmaktadır.⁹³ Diğer yandan Constance'ın eş olarak Renaud'u seçmesi mantıklı görünmektedir. Onun Raymond'a kıyasla hem daha düşük statüsü, hem de bölgeye yeni gelmiş biri olarak Latin Doğu'nun soyluları arasında yerleşik ittifaklarının olmaması Constance için bir artı sayılabilir ve Raymond'un ölümünden beri kenti kısmen özgür bir şekilde yöneten prensesin onu sınırlara geri dönmeye zorlayacak bir evlilik birliği içerisine girmesi pek olası görülüyor.⁹⁴ Constance ile Renaud arasındaki asalet bakımından eşitsizlik görünen o ki Constance açısından avantajdı. Renaud iktidarında hazırlanan bir takım belge ve tüzüklerden, Raymond'un aksine Renaud'ın tüm resmî belgelerde Constance'ı zikrettiği görülmektedir ancak bu durum Constance ve danışmanlarının şu anki eşinin oğlu olmayan bir varisin annesi olarak prensliğin halefiyetindeki kilit

⁸⁵ Jordan, "Women of Antioch...", s. 235.

⁸⁶ Kevin James Levis, *The Counts of Tripoli and Lebanon in the Twelfth Century: Sons of Saint-Gilles*, Taylor&Francis Group, New York, 2017. s.165.

⁸⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II., s.278

⁸⁸ İoannes Kinnamos, *İoannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (Çev. Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s.130.

⁸⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II., s.278.

⁹⁰ Claster, *Sacred Violence...*, s.173

⁹¹ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 224.

⁹² Jordan, "Women of Antioch...", s. 236.

⁹³ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 224.

⁹⁴ Jordan, "Women of Antioch...", s. 237.

yerinin vurgulanması gayreti olarak da yorumlanabilir.⁹⁵ Her iki şekilde de net olan Constance'ın diğer evliliğine kıyasla Renaud ile yaptığı evlilikte daha güçlü bir pozisyonda olduğudur.

Renaud Antakyalılar tarafından sevilen bir lider olamadı. Şehir halkı ve asillerin gözünden barbar, düşük seviyeli, ahlaksız bir adamdı. Şehrin Patriği Aimery, Renaud'a karşı etkin bir muhalefet yürütmekteydi ve tüm ısrarlara rağmen Constance ile yaptığı evliliği onaylamayı reddetmişti.⁹⁶ Antakya'da Renaud dönemi onun 1161 yılında Halep yönetimi tarafından yakalanıp, esir edilmesi ile sonlandı. 1176'ya kadar Müslümanların elinde kalacak olan Renaud'un sahneden çekilmesi ile Antakya artan Müslüman tehdidi karşısında yine zorlu bir sürece girdi. Constance eşinin yokluğunda politik olarak daha güçlü adımlar attı. Michael Rabo süreci anlatırken Constance'ın Antakya Prinkepsliği'nde babasının varisi olduğunu iddia ettiğini söylemekte ve bu nedenle yönetime geçirildiğini⁹⁷ ifade etmektedir. Devamında duruma eleştirel yaklaştığını gördüğümüz Michael Rabo, Cosntance ile ilgili '*reşit bir oğlu vardı ama onun iktidara gelmesine müsaade etmedi*' demekte ve prensesin bu tavrının liderliğinin şüphe konusu olmasına neden olduğunu belirtmektedir.⁹⁸ Constance'ın yönetime geçmesi şehirdeki asillerin hiç hoşuna gitmedi. Antakya yerlileri on beş yaşında olan genç Bohemund'u yönetimde görmek istiyordu. Ancak Constance hukuki hakların kendisinde olduğunu savunuyor ve bu sebeple yönetimden çekilmek istemiyordu. Şehir sakinlerinin daveti ile Baudouin Antakya'ya geldi, Bohemund'u kral ilan etti ve Patrik Aimery'i genç prinkepse vekil olarak atadı.⁹⁹

Constance babasından gelen kalıtsal hakları için mücadelesini sürdürürken işine çok yarayacak bir gelişme oldu. Bizans imparatoru Manuel kendisine uygun bir eş adayını aramaktaydı. Kudüs kralı Baudoun'a elçiler göndererek Trablus kontunun kızı Melisende ya da Constance'ın kızı Maria'yı kendisine eş olarak önermesini istedi.¹⁰⁰ Kral III. Baudouin evlilik bağı vasıtasıyla Antakya ve Bizans tahtı arasında birleşme olabileceği korkusuyla, imparatora eş olarak Trablus hâkiminin kızını önerdi.¹⁰¹ Düğün için Trablus'ta her türlü hazırlık yapıldı ve devamında bir yıl gibi bir süre geçmesine rağmen beklenen evlilik gerçekleşmedi. İmparatorluk heyeti Melisende hakkında bilgi toplamak için Trablus'a gittiklerinde büyük ihtimal Melisende'ye dair hoş olmayan şeyler duymuşlardı. Bu sebeple evlilik gerçekleşmediğinden elçiler Constance'ın kızı Maria için görüşmeye Antakya'ya gittiler. Bir kız çocuğu sahibi olan Manuel'in eşi olarak Maria'nın gelecekteki Bizans imparatorunu doğurması büyük bir fırsat olacaktı ve muhtemelen elçilerin teklifi Bizans-Antakya ittifakı da içermekteydi.¹⁰² Manuel evlilik anlaşması için şehre parlak bir imparatorluk heyeti gönderdi. Antakya'da Manuel'in heyetinin varlığı bile genç prensesin hâkimiyetini teyit ve tasdiğe yetmişti.¹⁰³

İlerleyen zamanla birlikte Constance'ın oğlu on sekiz yaşına gelmişti. Antakya asilleri artık idarede Bohemond'u görmek istiyorlardı. Willermus'un aktardığı kadarıyla prenses halkının ihtiyaçlarına çok az önem veriyor ve hayatın zevklerinin tadını çıkartmakla daha fazla meşgul oluyordu.¹⁰⁴ Willermus'un Constance'a yaklaşımı evlenmeyip, krallığı yönetmeyi tercih eden Melisende'ninkinden çok farklı olduğundan bu ifadelerin gerçekliği tartışmaya açıktır. Ancak buradan bir kadın olarak Constance'ın idaresinin Melisende kadar kudretli ve herkesi kucaklayacak denli kapsamlı olmadığı sonucu çıkarılabilir. Constance'ın iktidarının sonunu getiren olay Manuel'in adamı Constantin Colaman'dan

⁹⁵ Murray, "Constance, Princess of Antioch...", s. 92.

⁹⁶ Carole Hillenbrand, *The Imprisonment of the Reynald of Chatillon: Texts, Documents and Artefacts* [Elektronik Resource]: İslamic Studies in Honour of D. S. Richard, (Ed. Chase F. Robinson), Brill Publishing, Boston, 2003, s.80. Renaud adı geçen patriğe yaptığı korkunç işkence ile akıllara kazınmıştı. Şehrin yaşadığı finansal zorluklardan ötürü patrikten para vermesini isteyen Renaud, istediği cevabı alamayınca patriğe ağır işkenceler yapıp hapse attırdı. Bununla da yetinmeyip, yaralarına bal sürdürüp güneşin altında patriği hayvanların tacizi altına bıraktı. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: II., s. 290.

⁹⁷ The Syriac Chronicle of Michael Rabo (The Great) A Universal History from the Creation, (Çev. Matti Moosa), Beth Antioch Press, USA 2014, s. 694.

⁹⁸ The Syriac Chronicle of Michael Rabo, s. 694.

⁹⁹ Guida M. Jackson, *Women Leaders of Africa, Asia, Middle East and Pasific*, Xlibris Corporation, USA , 2009, s.196.

¹⁰⁰ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 289.

¹⁰¹ Birsal Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006. s.157

¹⁰² Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un...*, s. 152.

¹⁰³ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: II. s.301

¹⁰⁴ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 213.

bölgede olan hadiselerden ötürü yardım istemesi oldu. Haberin şehirde duyulması ile büyük bir isyan patlak verdi ve prenses sürgüne gönderilerek yerine oğlu geçirildi. Constance iki önemli prensin eşi, oğlu Bohemond'un naibi ve kalıtsal hakları vasıtasıyla egemen olan bir prensesti. Aşağı yukarı otuz beş yıllık bu süreç, kendisinden önce tahta geçen dört prinkepsin toplamından bile uzundu.¹⁰⁵ Taht üzerindeki hakları elinden alındıktan sonra sürgüne gönderildi ve 1163 yılında öldü. Constance Latin Doğu'nun sınırlamalarına kısmen meydan okuyarak 'naiplik' altında kısa süreli de olsa Antakya yönetiminde söz sahibi olmayı başardı.

3.Sibylle ve William Montferrat (William Longsword)

Kudüs kralı Aimery'nin tek bir oğlu vardı. Babasının yerine IV. Baudouin olarak tahtta geçmesi beklenen varisin cüzzam olduğu anlaşılmıştı.¹⁰⁶ Aimery'in ve Baudouin'ın ani ölümleri krallıkta bir kaosa sebep olabiliirdi. Bundan dolayı dikkatler hanedanın sağlıklı üyesi Sibylle'ya çevrildi. İleride kraliyet tahtını devralma ihtimali bulunduğundan genç prensesin eğitime ve eş seçimine çok özen gösterilmekteydi.¹⁰⁷ Karısı Agnes'ten boşandırılan Aimery prensesi kendi teyzesi Jveta'nın başrahibe olarak bulunduğu manastırına göndermeye karar verdi.¹⁰⁸ Manastır düzeni içinde uygun çağa gelene kadar teyzesi tarafından yetiştirilmesi uygun görüldü. Krallığın içinde bulunduğu politik durumdan dolayı Sur Piskoposu Frederich, askeri yardım toplamak için Batı'ya gönderilmişti. Baudouin'ın sağlık durumu netleşince kral piskopos Frederich'e prenses ile evlenmesi için, Sancerre Kontu Etienne Champagne'ı Latin Doğu'ya çağırmasını emreden bir mektup gönderdi. Bahsi geçen süreçte prenses yaklaşık on bir yaşındaydı ve yaşı kilise hukukuna göre '*pubertati proximi*'¹⁰⁹ olarak sayılıyor ve evlilik görüşmeleri için uygun görülüyordu.¹¹⁰ Etienne, 1171 yılında daveti kabul ederek Outremer'e geldi. Buradaki şartları gözlemledikten sonra Sibylle ile evlenmekten vazgeçip, Filistin'den ayrıldı. Etienne'in geldikten sonra evlilik görüşmelerini rafa kaldırmasına sebep Runciman'a göre Filistin'i beğenmemiş olması, Hamilton'a göre ise topraklarında hala evli ve boşanmamış olması idi.

1174 yılında Aimery öldü ve yerine cüzzamla mücadele eden IV. Baudouin geçti. Cüzzamlı kralın da uzun yaşamayacağı belliydi ve Sibylle için hala bir eş hala bulunamamıştı. Sibylle manastırda yetiştirildiğinden devlet idaresi konusunda deneyimsizdi.¹¹¹ Genç kral Batı saraylarına yeniden elçiler gönderdi. Sonunda Fransa Kralı VII. Louis bir isim önerdi. Aday, V. William'ın en büyük oğlu William Longsword, yüksek mahkemece tartışıldı ve Sibylle ile evlenmesi uygun görüldü. William, Fransa kralı ve Alman imparatorunun birinci dereceden kuzeniydi. Monferrat'lı William, 1176 yılında bir Ceneviz filosu beraberinde Latin Doğu'ya ulaştı.¹¹² William Kutsal Topraklara geldikten birkaç gün sonra patrik çiftin nikâhlarını kıydı, William Sibylle ile evlendirildi. Doğum tarihi net bilinmeyen William, Willermus'a göre sarı saçlı, oldukça uzun boylu, yakışıklı, genç bir adamdı.¹¹³ William kaynaklara göre yaşamayı seven, sempatik bir kişiliğe sahipti ve kısa sürede krallıkta kendisini sevdirmeyi başardı.¹¹⁴ Ancak kral adayı Sibylle ile evlendikten yaklaşık üç ay kadar sonra bir hastalığa yakalandı; iki ay kadar acı çektikten sonra iyileşemeyen kont Haziran ayında öldü. Kudüs'teki St. John bakımevinin girişine gömüldü ve öldüğünde eşi Sibylle hamileydi.¹¹⁵

¹⁰⁵ Murray, "Princess of Antioch...", s.81

¹⁰⁶ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 397-398.

¹⁰⁷ Jackson, *Women Leaders...*, s.363

¹⁰⁸ Helen Nicholson, "La Roine Preude Femme et Bonne Dame': Queen Sibyl of Jerusalem (1186-1190) in History and Legend (1186-1300)", (Ed. Morillo-Diane Kornglebel), *The Hasking Society Journal: Studies in Medieval History*, The Boydell Press, UK, 2004, s.112.

¹⁰⁹ Ergenlige yakın, yaklaşmış bireyleri tanımlamak için kullanılan ifade

¹¹⁰ Bernard Hamilton, *The Leper King and His Heirs: Baldwin IV and the Crusader Kingdom of Jerusalem*, Cambridge University Press, UK, 2000, s.30.

¹¹¹ Andrew Jotischky, *Crusading and The Crusading State*, Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2004. s.122.

¹¹² Hamilton, *The Leper King...*, s.109

¹¹³ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 416.

¹¹⁴ Küçükşipahioğlu, *Trablus Haçlı...*, s.180.

¹¹⁵ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds*, s. 416.

IV. Baudouin hemen tekrar Batı saraylarına kardeşi Sibylle'ya eş bulunması için elçiler gönderdi. İlk eşi öldükten yaklaşık altı ay sonra Sibylle, geleceğin V. Baudouin'ini doğurdu. Bu doğum kraliyet için oldukça sevindiriciydi ancak diğer yandan cüzzamlı kralın sağlık durumu da giderek bozulmaktaydı. Bu sebepten ötürü Sibylle'ya hala Avrupa saraylarında eş aranıyordu. Burgundy dükü III. Hugh 1179 yılında Sibylle ile evlenmesi için yapılan teklifi kabul etti. Ancak iki nedenden dolayı (VII. Louis'nin ölmesi ve Hugh'un Doğu'daki hadiselerden haberdar olması) Hugh, Sibylle ile evlenmekten vazgeçti.¹¹⁶ Kralın elçileri tüm uğraşlara rağmen uygun bir eş bulamamışlardı. Tam bu noktada Flanders kontu Philip Latin Doğu'ya geldi. Hala ciddi şekilde hasta olan Baudouin, baronların da ortak kararı ile Philip'e kısıtlama olmaksızın krallığın tüm gücü ve genel yönetimini Sibylle ile evlenmesi için teklif etti.¹¹⁷ Kendisine yapılan tüm teklifleri reddettikten sonra Philip, Latin Doğu'da bulunmasının gerçek sebebini açıkladı. Kralın kız kardeşleri Sibylle ve Isabella ile vassalı Robert of Bethune'nin oğullarını evlendirmek istiyordu. Bu krallık için aşağılayıcı bir teklifti. Willermus'un anlatımına göre şaşkına dönen kral ve asiller, konta verilecek yanıt üzerine bir müzakere yaptıktan sonra bir dulun (Sibylle), kocasının ölümü üzerinden bir yıl geçmeden yeniden evlendirilmesinin geleneklerine aykırı olduğu yanıtını iletiltiler.¹¹⁸ Tüm bunlar olurken Sibylle, soylu İbelinlerin üyesi Baudouin'a âşık oldu.¹¹⁹ Sibylle ve Baudouin nişanlandılar ancak damat Merc Ayun Savaşı'nda Müslümanlara esir düştü. Bir süre tutsak kalan Baudouin, özgürlüğün bedeli olarak yüklü bir fidyeye karşılığında serbest bırakıldı. Kendi fidyelerini karşılayamayacağı için imparator Manuel'den fidyeyi istemeye gitti. Manuel konta istediği miktarı verdi. Yükümlülüğünden kurtulan Baudouin Sibylle ile evlenmek için döndü¹²⁰ ancak 1180'de ülkesine ulaştığında prenses başka biriyle evlenmek üzereydi.

3.1.Sibylle ve Guy of Lusignan

Sibylle evleneceği kişiyi seçme noktasında özgür değildi ve prensesin yapacağı evlilik krallığın geleceğini ilgilendirdiğinden bir devlet meselesi haline gelmişti. Hasta kralın kız kardeşinin evliliği konusunda bir saray darbesi ile karşı karşıya kalmış olması muhtemeldir çünkü bu süreçte hastalığı artan kralın annesi Agnes ve dayısı Joscelin de Jourtenay'ın yörengesine tamamen girdiği bilinmektedir.¹²¹ Annesinin teşviki ile kral, Guy of Lusignan ile kardeşinin evliliğini onayladı. Willermus, evliliğin uygun olmayan bir acilikte, geleneksel kurallar bile ihlal edilecek çabuklukta yapıldığını belirtmektedir.¹²² Guy'un yakışıklılığı ve mensup olduğu asalet sınıfı dışında kayda değer bir özelliği yoktu. Bu yanlış seçim krallıkta var olan hizipleşmeyi daha da derinleştirdi. Baudouin Kudüs dışında kalan tüm toprakları Guy'un kontrolüne verdi. Kudüs baronları da karara gönülsüzce boyun eğdiler. Mart 1181'den itibaren Guy, tüm kraliyet bildirimlerinde dünyevi idarecilerin önünde yer aldı ve o ile Sibylle, onların varis olarak tanındığının kanıtı olarak devlet işleriyle kralla beraber ilgilenmeye başladılar.

Krallıkta kriz kendini kısa süre sonra gösterdi. Kral, annesinin telkini ile kendisine naip olarak atadığı Guy'u naiplikten azletti. Sibylle'nin William Montferrat'tan olan oğlu V. Baudouin tahtın varisi ilan edildi. Sonrasında kral, Sibylle'yı Guy'dan boşanmaya zorladı ve bunun için baskı yaptı. Boşanma ve azil için 1184 senesi başında Guy Kudüs'e çağrıldı ama Sibylle karara itiraz ederek, uymayı reddetti.¹²³ Bunun üzerine yüksek mahkeme Sibylle'ı tamamen atlamayı ve henüz bebek olan oğlu Baouduin'ı taçlandırmayı tercih etti ve hatta Guy'un popüler olmaması nedeniyle çocukları için naip olmalarına dahi müsaade edilmedi.¹²⁴ Krallıkta durumun daha da kötüye gitmesi muhtemelken kralın beklenen ölümü, iç savaşın patlak vermesini önledi. Kral, 1185 yılında yirmi dört yaşında vefat etti.

¹¹⁶ Jotischky, *Crusading and the...*, s.125.

¹¹⁷ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 417.

¹¹⁸ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 419.

¹¹⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: II., s.354.

¹²⁰ Timothy Venning, *A Chronology of the Crusades*, Routledge Taylor&Francis Group, London, 2015. s.171

¹²¹ Hamilton, "Haçlı Devletlerinde...", s. 158.

¹²² William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s.419.

¹²³ T. A. Archer, *The Crusades: The Story of the Latin Kingdom of Jerusalem*, G. P. Putnam's Son, New York, 1895, s.267

¹²⁴ Lambert, "Queen and Consort...", s. 160.

Guy krallığın idaresinden el çektirilmiş olmasına rağmen eşi Sibylle'nın kalıtsal haklarına dayanarak taht üzerindeki iddialarını sürdürdü. Varis olarak seçilen kral da cüzzam olduğundan, krallığın içindeki iki parti kıyasıya yarış içindeydiler. V. Baudouin olarak bilinen bebek kral ise henüz 9 yaşında iken, 1186 yılında hayata gözlerini yumdu. Ortada taht için bir varis kalmadığından krallığı kimin yöneteceği baronlar arasında düşünülmeye başlandı. Büyük asillerin çoğu Sibylle'nın krallığa en yakın varis olarak meşru haklarının bilincindeydiler ve bu noktada prensese bir itiraz yoktu.¹²⁵ Problem Guy'un varlığıydı. İbelinlerin partisi konunun çözümü için ilerde görüleceği üzere farklı yollara başvurmuş olmalarına rağmen başarılı olamadılar. Lusignan partisi Sibylle'yı kraliçe olarak taçlandırma kararı aldı. Sibylle'in kalıtsal haklarını kabul etmiş olmalarına rağmen krallığın asilleri Guy'u kral olmak için yeterince uygun bulmayarak, Sibylle'yı ondan boşanması şartıyla kraliçe olarak tanıyacaklarını belirttiler. Sibylle'nın taçlanması ile ilgili farklı anlatılar mevcuttur. Kronikçimiz Ernoul, taçlandırılmak için Kutsal Mezar Kilisesi'ne gelen Sibylle'in destekçilerinin eşliğinde taçlandırıldığını ifade etmektedir. Devamında veraset hakkı kendisinde olan Sibylle Kudüs patriği elinden taç giydi ve orada bulunan asiller ve patrik yeni kraliçeden kendisi kadın olduğu için hüküm sürecek bir erkeğe tacı vermesini istediler.¹²⁶ Sibylle ise kendi eliyle tacı eşi Guy'un başına yerleştirdi. H. Nicholson kalıtsal hakları krallığın asilleri tarafından tanınan Sibylle'ya asilerinin eşinden boşandığı takdirde onu kraliçe olarak tanıyacaklarını söylediklerini ve diyalogun taçlanma töreni esnasında geçtiğini belirtir.¹²⁷ Bu noktada Ernoul'dan farklı bir çizgide olayları aktaran Roger de Hoveden'in kayıtları önemlidir. Buna göre taçlanma merasiminden evvel patrik ve diğer asiller Sibylle'dan kocasından ayrılıp önde gelen asillerden biriyle evlenmesini istediler. Sibylle eğer kocasını seçmesine izin verilirse boşanmaya razı olduğunu belirtti. Sibylle'nın şartını kabul eden baronlar onu tapınağa götürüp taçlandırıdılar. Burada Sibylle, Tanrı'ya insanları koruyacak bir kral sağlaması için dua ettikten sonra '*seni kral olarak ve efendim olarak ve Kudüs diyarının efendisi olarak seçtim. Tanrı'nın birleştirdiğini kimse ayırmasın!*' diyerek tacı Guy'un başına yerleştirdi.¹²⁸ Asillerin çoğu bu hileye çok kızmış olmalarına rağmen başka bir alternatifleri olmadıkları için Guy'u kral olarak tanımak zorunda kaldılar.

1187 yılı Kudüs için kritik bir eşikti. Hattîn Savaşı'nda krallığın önde gelen pek çok asili ile Guy da esir düştü. İlerlemesini sürdüren Selahaddin Eyyubi, Sibylle ve patriğin uğraşları ile savunulmaya çalışılan Kudüs'ü kuşattı. Selahaddin'e karşı şansları olmadığını anlayan savunmacılar şehri Müslümanlara teslim ettiler. Sibylle muhtemelen Antakya'ya gitmek istediği için Nablus'a doğru hareket etti, Selahaddin kraliçenin burada eşini görmesine müsaade etti. Sibylle, büyük ihtimal Batı'ya gitme niyetliydi ancak uygun bir gemi bulamadı. Kraliçe Sibylle Salahaddin'e defalarca kez mektup yazdı ve eşi Guy'un serbest bırakılması için ona yalvardı. Selahaddin sonunda kısmen Sibylle'yı onore etmek için onun ricalarına karşılık verdi.¹²⁹ Özgürlüğüne kavuşan Guy eşi ile birleşti ve krallığından geride kalanlara sahip çıkmak için Sur'a gitti. Burada Conrad de Monterrat liderliğinde, Guy'un krallığına karşı güçlü bir fraksiyon mevcuttu. Sur kendisine teslim edilmeyince, son bir cesaret örneği göstererek Guy Akka'yı kuşattı. Kuşatma zorlu şartlar altında yaklaşık iki yıl devam etti. Bu süreçte Sibylle ve iki çocuğu salgın hastalıktan öldü. Guy'un düşmanları ve Hattîn yenilgisinden dolayı onu suçlayanlar, krallığı eşinin kalıtsal hakları vasıtasıyla ele geçirdiğini ve eşi artık öldüğü için krallıkta

¹²⁵ Alan V. Murray, "Women in the Royal Succession of the Latin Kingdom of Jerusalem (1099-1291)", *Mächtige Frauen?: Königinnen und Fürstinnen im Europäischen Mittelalter (11.-14. Jahrhundert)*, Jan Ttorbecke Verlag, Ostfildern, 2015, s. 148.

¹²⁶ Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier, (Çev. M. L. De Mas Latrie), La Société de l'Histoire de France, Paris, 1871, s. 134.

¹²⁷ Nicholson, "La Roine Preude...", s. 116.

¹²⁸ Roger de Hoveden, *The Annals of Roger de Hoveden*, cilt: II, Çev. Henry T. Riley, H. G. Bohn, London, 1853, s. 62.

¹²⁹ Joroslav Folda, *Crusader Art in the Holy Land: From the Third Crusade to the Fall of Acre (1187-1291)*, Cambridge University Press, USA, 2005, s.36-37.

hiçbir hakkının olmadığını iddia ettiler.¹³⁰ Kraliçenin ve iki prensesin ölümü Guy'u taht için sağlam bir iddiadan yoksun bıraktı ve Latinlerin krallıktaki anlaşmazlıkları yeniden su yüzüne çıkıttı.¹³¹

Sibylle ile ilgili çağdaş kaynaklardan başlanarak sonraki asırlarda tekrarlanan olumsuz bir kanaat vardır. Bunun kaynağının manastır ortamındaki kişilerin tipik kadın düşmanı görüşleri olduğunu belirten A. Murray, devamında bu algının Alman hükümet işleyişinin seçmeli yapısından dolayı kadının siyasi rol almasını doğrudan krallığın yıkılması olarak yorumlayan Alman kroniklerinde daha belirgin olduğunu aktarmaktadır.¹³² Bu kronikçiler iktidarın vekilleri ve kalıtsal mirasın aktarıcıları olarak kadınların konumlarını kabul etmekte ve bu noktada hoşgörülü olmalarına rağmen, hoşgörü otorite kullanan, hükmeden bir kadının kabulüne kadar uzanmamaktadır.¹³³ Belki de bu sebeple Sibylle, Melisende'nin aksine otorite kullanırken hiç tasvir edilmedi. Ancak kronikleri bir kenara bırakarak, tüzük ve bildirilerde bu sorunlasın izi sürüldüğünde Sibylle'nin otoritesini kullanma konusunda pasif olduğunu görmekteyiz. K. Pangonis, Guy'un karısı üzerinde güçlü bir etkisi olduğu kanaatine vararak, onların ilişkilerinin eşitler arasındaki bir aşk mı yoksa kontrol edici ve manipülatif bir ilişki mi olduğu sorusunun yanıtının belirsiz olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹³⁴ Sibylle'nin saltanatı süresince düzenlenmiş tüzük ve bildirilerde tek başına Guy'un adının zikredildiği belgelere rastlanılırken, Guy anılmaksızın Sibylle'yi zikreden tek bir tüzük ya da resmi bildirin olmaması, siyasi otoritenin kaynağı Sibylle olmasına rağmen saltanatı esnasında nadiren güç kullandığı sonucuna bizi götürmektedir.¹³⁵ Buna ek olarak Sibylle siyasi rol alan –kısıtlı da olsa- son kraliçeydi ve ondan sonra tüm asil kadınlar siyasi sahadan yavaş yavaş çekilerek hanedan tikini aktif tutmakta bir bağ olarak kaldılar.¹³⁶

4. Isabella ve Conrad of Montferrat

Isabella, Aimery ile ikinci eşi Maria Komnena'nın tek çocuğu olarak 1172 yılında doğdu.¹³⁷ Isabella'nın çocukluğuna dair pek fazla bir şey bilinmemektedir. Ancak babası ölene değin annesi Maria Komnena ile Kudüs'te olması kuvvetle muhtemeldir. Isabella abisi kral Baudouin tarafından krallıkta birbirine iki düşman aileyi barıştırmak için Onfroi ile nişanladı.¹³⁸ Evliliğe dair düzenleme yapıldığında Isabella sekiz, Onfroi on dört yaşındaydı. Isabella'nın yaşı hukuki sınırın altında olduğu için düğün üç yıl kadar sonraya ertelendi. Onfroi güzel yüzlü, yakışıklı bir kişiydi. O, Kudüs'ün kuzeyindeki Toron'un lorduydu ve çok güzel Arapça konuştuğu söylenmekteydi.¹³⁹ Willermus, Onfroi'nin Selahaddin ile dost olduğunu iddia etmekte ve onun Müslümanlarla olan ilişkilerinin Hristiyanlara zarar verdiğini düşünmektedir.¹⁴⁰

Guy Selahaddin Eyyubi'ye esir düşünce krallıktaki baronlar onun yerine yeni alternatifler aramaya giriştiler. Kraliyet kanına en yakın isim olan Isabella üzerinden kraliyet soyunun sürdürülmesi planlanmaktaydı ancak Onfroi, bu görev için uygun olmadığını yıllar önce kanıtlamıştı.¹⁴¹ Guy'un esir

¹³⁰ Hamilton, "Haçlı Devletlerinde...", s. 162.

¹³¹ Linda Goldsmith, *Sibylle*, (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Oxford, 2006, s.1104.

¹³² Murray, "Women in the Royal...", s. 132.

¹³³ Lois L. Huneycutt, "Female Succession and the Language of Power in the Writing the Twelfth Century Churhmen", (Ed. John Carmi Parsons), *Medieval Queenship*, St. Martin's Press, New York, 1993, s. 191.

¹³⁴ Pangonis, *Queens of Jerusalem...*, s. 373.

¹³⁵ Pangonis, *Queens of Jerusalem...*, s. 373.

¹³⁶ Lambert, "Queen and Consort...", s. 162.

¹³⁷ Linda Goldsmith, *Isabella of Jerusalem*, (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Oxford, 2006, s.644.

¹³⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: II. s.355

¹³⁹ Jim Bradbury, *The Routledge Companion To: Medieval Warfare*, Routledge Taylor&Francis Gorup, New York, 2005, s.49.

¹⁴⁰ William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds...*, s. 410.

¹⁴¹ Cüzzamlı kral ile Guy arasında başlayan çatışma neticesinde kral yukarıda da bahsettiğimiz üzere kocasından ayrılmayı kabul etmeyen Sibylle'yi bir kenara iterek henüz beş yaşında olan oğlu geleceğin V. Baouduin'ını taçlandırmıştı. Kral öldükten sonra yerine geçen çocuk Baodouin da bir yıl içerisinde vefat edince popüler olmayan Guy idaresine karşı baronlar Isabella-Onfroi çiftini taçlandırarak kral ve kraliçe yapmak istemişlerdi. Bu yükümlülükten kaçan Onfroi, gizlice Kudüs'e gidip, yapılan tüm planları Sibylle ve kocasına anlattı. Bunun üzerine Sibylle ve Guy destekçilerinin yardımı ile hızlı bir şekilde taçlandırıldı. İbelin hizbinin tüm planlarını suya

düşmesi ile bir lider krizi yaşayan Latin Doğu'ya bu esnada Konstantinopolis'te karıştığı bir cinayetten kaçan Conrad de Monferrad geldi ve kısa sürede Selahaddin'e karşı yürüttüğü faaliyetlerle ünlendi.¹⁴² Conrad Sur şehrinin müdafaasında öylesine başarılı olmuştu ki Akka'ya kaçanlar ya da başka yerlerden gelen Hıristiyanlar burada toplandılar ve Conrad'ı hükümdarları ve koruyucuları yaptılar.¹⁴³ Conrad'ın kral olabilmesi için tahtın hayattaki son varisi Isabella ile evlenmesi gerekmektedir ancak Isabella Onfroi ile hala evliydi. Genç varis bu süreçte yalnızca yirmili yaşlarında idi ve kocasını çok seviyordu¹⁴⁴ ve doğal olarak eşinden ayrılmayı kabul etmedi. Conrad da hırslı bir kişilik olduğundan kral olmak istiyordu ve Ernoul'un aktardığı kadarıyla bunun için Bevais piskoposu ile Isabella'nın evliliğini geçersiz kılması yönünde anlaşma yaptı.¹⁴⁵ Isabella'nın annesi Maria da kızını kraliçe olarak görmek istediğinden Conrad ile işbirliği halindeydi. Conrad, Konstantinopolis'ten kaçarak gelirken geride bir eş bırakmıştı¹⁴⁶ ve hukuki olarak hala geçerli bir evliliği olmasına rağmen Bevais piskoposu Isabella ile evliliklerini onaylamaya hazırdı. Boşanmaya razı olmayan kızını ikna etme işi Maria'ya kaldı ve annesinin güçlü iradesi karşısında Isabella, çok sevdiği eşinden boşanmayı kabul etti.¹⁴⁷

Conrad ve Isabella Sur kentinde sade bir düğünle evlendirildiler. Conrad'ın Isabella ile yaptığı evlilik onu Outremer'de büyük oranda güçlendirdi. Bu evlilik vasıtasıyla Ibelinler kralın en büyük destekçileri oldular ve Conrad'ın ölümüne kadar Balian d'Ibelin, onun güçlü müttefiki olarak kaldı.¹⁴⁸ Böylesine kritik bir eşikte Conrad'ın varlığı oldukça önemliydi ve müdahalesi gerçekleşmemiş olsaydı her şey kaybedilmiş bile olabilirdi.¹⁴⁹ Tahtın varisi olan Isabella'nın kocası olarak Conrad, basitçe bir devlet adamı değildi, eleştirilerin odağındaki şanssız Guy'a muhalefet eden partinin de doğal lideriydi.

Conrad kral olarak taçlandırılmak için Akka'ya çağrıldı. Champagne kontu Henry, onu getirmesi için Sur'a gönderildi ve ikisi beraber hızlıca Akka'ya geldiler. Burada Isabella, Ernoul'un bize aktardığı kadarıyla 28 Nisan 1192'de banyoda gereğinden fazla vakit geçirdi. Akşam yemeği için eşini çok fazla bekleyen Conrad, Bevais piskoposuyla yemeğini yemek için onun yanına gitti. Piskoposun yemeğini yemiş olduğunu öğrenince oradan tekrar eşinin yanına dönmek üzere ayrıldı ve yolda kendisine mektup uzatmak bahanesiyle yaklaşan iki suikastçının saldırısına uğrayarak, hayatını kaybetti.¹⁵⁰ Roger de Hoveden, Conrad'ı öldüren kişilerin uzun süre kralın sarayında ona hizmet etmiş kişiler olduğunu iddia etmektedir.¹⁵¹ Durumun şoku ile Isabella kendisini Sur kalesine kapattı ve Aslan Yürekli Richard ya da Philip'in temsilcilerinden birinin ulaşmasını bekledi.¹⁵² Sur'u teslim almak için Henry de Champagne geldi.

4.1. Isabella ve Henry de Champagne

Eşi öldürüldüğünde Isabella hamileydi. Hem Müslüman taarruzundan arta kalan topraklara hem de Isabella'nın bebeğine bir hami gerekmektedir. Henry Sur şehri Isabella'den teslim almaya gidince burada büyük bir coşku ile karşılandı ve Isabella'e eş olma yoluyla krallık kendisine teklif edildi. Henry, Isabella ile evlendiği takdirde kral olabileceğinin bilincindeydi ancak hamile olan Isabella bir erkek çocuk doğurursa Latin Doğu'nun veraset hukuku gereğince bu çocuğun krallığı miras alması durumunu

düşüren Onfroi, bu kadarla da yetinmeyip Sibylle ve Guy'a sadakat yemini etti. Böylelikle Isabella'nın kraliçe olmasının yolunu en azından bir müddet kesti. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II., s. 376.

¹⁴² Roger de Hoveden, *The Annals of Roger...*, cilt: II, s. 66.

¹⁴³ Roger de Hoveden, *The Annals of Roger...*, cilt: II, s. 66.

¹⁴⁴ Rita Stark, *Knights of the Cross: The Epic of the Crusades*, (Ed. Hary Kretz), iUniverse Press, USA 2008.s.142.

¹⁴⁵ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 267.

¹⁴⁶ Roger de Hoveden, *The Annals of Roger...*, cilt: II, s. 66.

¹⁴⁷ Hamilton, "Haçlı Devletlerinde...", s. 162.

¹⁴⁸ Peter Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades: 1191-1374*, Cambridge University Press, USA 1991. s.22.

¹⁴⁹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), cilt: III., TTK, Ankara, 2008, s.18.

¹⁵⁰ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 290.

¹⁵¹ Roger de Hoveden, *The Annals of Roger...*, s. 267.

¹⁵² Venning, *The Chronology of the...*, s. 213.

gerekçe göstererek evliliğe itiraz etti.¹⁵³ İngiltere kralı I. Richard tarafından Henry'ye gerekli güvenceler verildikten sonra o, evliliği kabul etti. Isabella'in evlendirilmesi çok hızlı bir şekilde sağlandı. Hatta Ernoul, Conrad'ın salı günü öldürüldüğünü, Isabella'in da perşembe günü Henry ile evlendirildiğini belirtmektedir.¹⁵⁴ Isabella ile evlenmeyi kabul eden Henry karısını çok sevdi. Isabella ise eski asık suratlı yaşlı kocasının aksine Henry'yi oldukça sempatik buldu ve ikili arasında güzel bir sevgi bağı oluştu.¹⁵⁵

Henry, yeni bir Haçlı Seferi eli ile Kudüs'ün Müslümanlardan alınacağını ümit ederek, burada taçlanmak istediği için o güne değin taçlanma törenini ertelemek istediğini söyledi.¹⁵⁶ Müslümanlara karşı İtalyan devletleriyle ittifak yapan Henry toplanan birlikleri pencereden izlerken, içeri giren temsilcileri selamlamak niyetiyle kuvvetle muhtemel pencere önünde olduğunu unutarak geriye doğru adım attı.¹⁵⁷ Attığı adımla açık pencereden kendini boşluğa bırakan Henry aşağı doğru düşmeye başladı. Bir ümitle kralı kurtarmak isteyen saray cücesi onu pelerininin tuttu. Kral iri yarı bir adam olduğundan cüceyi de beraberinde aşağı çekti ve ikisi büyük bir gürültüyle avlunun taş döşemelerine düşüp öldüler.¹⁵⁸ Roger de Hoveden Henry'nin hazin ölümünün birliklere hitaben konuşma yaptığı esnada yaşlandığı bir sütunun devrilmesi ile pencereden aşağı düşerek ve boynunun kırılması neticesinde olduğunu aktarır.¹⁵⁹ Henry'nin ani ölümü Latin Doğu'da çok etkisi yarattı. Kudüs tahtı aynı sorunla yine baş başa kalmıştı. Isabella kendisinden öylesine geçmişti ki, idareyi üstlenmesine imkân yoktu. Ancak krallığın varisi sıfatıyla bütün işlerin etrafında döndüğü şahıs yine bu zavallı kadındı.¹⁶⁰ Kamuoyunun ve baronların isteği neticesinde evlendiği Henry ile kısa ama mutlu bir evlilik geçirmişti. Eşi öldüğünde Isabella'in üç tane kızı vardı. Bu çocuklardan en büyüğü olan Maria ilk eşi Conrad'tandı ve sadece beş yaşındaydı. Hanedanın hayatta kalan uygun tek üyesi olarak Isabella'in bir kez daha evlenmesi gerekmektedir.

4.2. Isabella ve Aimery of Lusignan

Kral Henry'nin ölümü sonrası krallığa kan bağı olarak tek yakın isim Isabella idi. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Isabella yapmış olduğu üç evlilikten bir erkek çocuk sahibi olamamıştı. En büyük kızı Maria ise beş yaşında olduğundan evlilik için yasal yaş sınırının altında bulunuyordu. Bu nedenle hala çok genç olan Isabella'in yeniden evlendirilmesi gereklilikti ve ona eş, tahtta kral olarak adaylar düşünölmeye başlandı. Baronların elinde iki seçenek vardı. Bunlardan biri Ralph of Tiberias idi. Ralph, Doğu'da doğup büyüdü ancak ailesi tüm topraklarını kaybettiği için onunla Isabella arasında yapılacak evliliğin politik değer taşımayacağı düşünülerek şövalye tarikatları Ralph'e karşı çıktılar. Diğer aday meşhur Lusignanların bir üyesi olan Aimery of Lusignan'dı. Aynı zamanda Kıbrıs kralı da olan aday Aimery evlilik için uygun görünüyordu. Eşi Eschiva 1196 yılında vefat ettiğinden evliliğin önünde hukuki bir engel de bulunmamaktaydı. Yapılan toplantılar sonrası, ağırlıklı olan görüş Aimery'nin Isabella ile evlendirilmesi yönünde idi. Isabella'in Aimery ile evlendirilmesinin temel sebebi Outremer göre daha parlak konumda olan Kıbrıs'ın askeri ve ekonomik gücünden Kudüs Krallığı'nın da faydalandırılmasıydı.¹⁶¹

Isabella'e üst üste yaptırılan evlilikler onu sadece hanedan kanını eril bir otoriteye aktarma rolü vermekteydi. Bu aynı zamanda Isabella'in tahtla olan bağlantısının zayıflatılması demekti çünkü kendisinin kalıtsal iddiaları kabul edilmesine rağmen yönetmeye uygun bir adayla birleşene kadar Kudüs'ün kraliçesi değildi.¹⁶² Isabella'in evlilikleri şüphesiz kral olarak seçilen kişinin taht iddialarını meşrulaştırmayı ve hanedana yeni varisler üretmeyi amaçlamaktaydı. Bu durum ve sık yaşanan talihsizlikler papa III. Innocentius'un gözünden kaçmamış olacak ki yazdığı bir mektupta Isabella'in

¹⁵³ Murray, "Women in the Royal...", s. 153.

¹⁵⁴ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 290.

¹⁵⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: III., s.59

¹⁵⁶ Bernard Hamilton, "King Consort of Jerusalem and their Entourages from the West from 1186 to 1256", (Ed. Eberhard Mayer), *Die Kreuzfahrerstaaten als multikulturelle Gesellschaft*, Oldenburg Wissenschaftsverlag, Germany, 1997, s. 1415.

¹⁵⁷ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 306.

¹⁵⁸ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 306.

¹⁵⁹ Roger de Hoveden, *The Annals of Roger...*, s. 404-405.

¹⁶⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: III., s.82.

¹⁶¹ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 310.

¹⁶² Lambert, "Queen and Consort...", s. 165.

Conrad ve Henry ile evliliğinin bir zina olduğunu, Onfroi hala hayatta iken yapılan evliliklerin biri bir kılıç, diğeri bir düşüş marifetiyle gibi görünse de aslında Tanrı'nın gazabıyla sonuçlandığını belirtmiş ve iki erkeğe şehvetli bir şekilde bağlanan kadın (Isabella) örneğinden yola çıkarak Tanrı'nın günahları nasıl hızlı bir şekilde cezalandırdığını anlatmıştır.¹⁶³

Aimery kral olarak taçlandıktan sonra Müslümanlarla uzun süreli barış anlaşmaları imzaladı ve bu görece dingin ortamda kendini krallığının hukuki düzenlemelerine verdi. Aimery 12. yüzyıl Latin Doğu yasal uygulamalarının tezi olan ve mutlak gücü yükselten '*Livre au roi*'i hazırladı.¹⁶⁴ Bu metnin amacı Kudüs'ün kaybedilişi ile sarsılan tüm temelleri yeniden inşa ederek, monarşik iktidar için hukuki bir zemin hazırlamak, verasetin kadın tiki üzerinden yürütülmesinden kaynaklanan sorunların çözümlerine yasal dayanak oluşturmaktır. Tahtta kadın ardıllığı, veraset ve evlilik gibi konulara dair getirilen yasalaraştırmalar aslında Latin Doğu toplumunun son yıllarda krallığın erkek varis üretememesinden kaynaklanan krizlerinin bir yansımasıydı. Kadınların toprağa sahip olma hakkının tanındığına dair kurallar barındıran Livre, krallıkta evlilik hizmetinin önemini vurgulamış ve toprak sahibi olan bir kadının evlilik hizmeti yapmak zorunda olduğu ve bunu yapmadığı takdirde efendisi tarafından evlenmeye zorlanabileceği vurgulanmıştır.¹⁶⁵ Hanedanın erkek varis üretememesi ve verasetin kadınların üzerinden sürdürülmesinden dolayı yaşanan taht krizlerine bir çözüm olarak tahtın varisi olarak kraliçe öldüğü takdirde ilk evliliğinden en büyük oğlunun meşru varis olması, erkek bir çocuk yoksa en büyük kıza en yakın akrabasının naip olarak refakat etmesi yasallaştırıldı.¹⁶⁶ Yasal düzenlemede konumuz açısından belki de en dikkat çekici madde taht varisi olan dul bir kadının ne şekilde, ne zaman evleneceği ve evlilik için aday belirleme sürecinin nasıl işleyeceğini anlatan maddedir. Bir koca-kral seçimi olarak yorumlanabilecek bu kurallar kalıtsal kraliçeliği marjinalleştirme ilkesi ile Aimery tarafından desteklenen tahtın ardıllığı, kral, kraliçe ve krallığa tabi baronların göreceli yükümlülüklerini sistematikleştirme amacı taşımaktadır.¹⁶⁷ Kraliçenin tahtı devralma hakkının tanındığı metinde, tüm görevlerin kraliçenin eşi vasfıyla krala devredilmesi, kalıtsal hakları onaylanan, babasına varis kabul edilen kadının kraliçe sıfatını taşısa bile aslında eş statüsün pekiştirilmesi demektir. Kalıtsal kraliçeliğin tanınması İngiltere'de erken birkaç örnek haricinde durum Almanya, Fransa ve İtalya gibi, bir kadın yerine hanedana en yakın erkeği seçen ya da seçmeli imparatorluk modelini benimseyen Avrupa monarşilerine yabancıydı. Yine ekleyecek olursak Livre Melisende, kısmen Sybille ve Constance gibi kraliyet kadınların otorite kullanımına dair kaidenin sınırlandırılması, teorik formülasyonunun kral lehine yapılması demektir. Kraliçe için Yüksek Mahkeme'nin tavsiyesi ile kocalar seçilebilir, kraliçe-eş evlilik birliği içerisinde iken öldüğünde evlilik münasebetiyle kral olan erkek, bu unvanını kaybetmeden, geride kalan varis (kız ya da erkek fark etmeksizin) hukuken uygun yaşa gelene dek ona naiplik etmeye devam edebilirdi.¹⁶⁸

1205 yılında Aimery, çok fazla balık tüketmesine bağlı gıda zehirlenmesi sonucunda hayata gözlerini yumdu. Kralın ölümünden sonra sebebi ve tarihi bilinmemekle beraber Isabella de hayattan ayrıldı. Verasetin intikali için krallığın içinde bulunduğu zor durumdan kaynaklı peş peşe evlilikler yapmak zorunda kalan Isabella'nın rolü bu denli kilit olmasına rağmen hakkında zamanımıza ulaşan bilginin yok denecek kadar az olması üzücüdür. Onun evlenmeleri ve varlığı krallık için şüphesiz büyük bir önem taşımaktadır.¹⁶⁹

¹⁶³ Murray, "Women in the Royal...", s. 154.

¹⁶⁴ Deborah Gerish, "Aimery of Lusignan", (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Oxford England, 2006, s.24

¹⁶⁵ Myriam Greilsammer, *Le Livre au Roi: Introduction, Notes et Edition Critiquée*, l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris, 1995, s. 220.

¹⁶⁶ Greilsammer, *Le Livre au Roi...*, s. 145.

¹⁶⁷ Lambert, "Queen and Consort...", s. 165.

¹⁶⁸ Greilsammer, *Le Livre au Roi...*, s. 224-226.

¹⁶⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: III, s.90

5. Maria Montferrad (Maria Le Marquise) ve Jean of Brienne (John de Brienne)

1205 yılında vefat eden kraliçe Isabella'nın beş tane kızı bulunmaktaydı: Maria, Alice, Philippa, Sibylle ve Melisende. Isabella'nın Conrad ile yaptığı evliliğinden 1192 yılında doğan Maria'nın taht üzerindeki hukuki hakları Yüksek Mahkeme tarafından tasdik edilmiş ve Maria hanedan varisi olarak belirlenmişti.¹⁷⁰ Kaynaklarda kadınların iktidar üzerindeki kalıtsal haklarına dair izlerin de yavaş yavaş silindiği bu süreçte kronikçi Bernard de Trésorier, Maria'dan tahtın asıl varisi Isabella'nın kızı olarak değil Conrad'ın kızı olarak bahsetmektedir.¹⁷¹ Krallığın ilk dönem tarihçilerinden olan Willermus, Melisende, Sibylle ya da Constance'ın veraset haklarına, babalarından devrıldıkları yönetsel mirasa sıklıkla atıf yaparken, bahsi geçen yüzyılda anılan bağ belki bilinçli belki de bir gereklilik olarak zayıflamıştır. Kroniğin devamında '*efendisi olmadığı için*', yani Maria evli olmadığı için bir naip seçilmesinin gerekliliğine dair vurgu yapılmıştır.¹⁷² Özetle diğer 13. yüzyıl kaynakları gibi Bernard da, iktidar kadın bağıyla elde edilse bile erkeğin kariyerini açıklama ve önemini vurgulama gayretindedir.¹⁷³ Evli olmadığı için de kendisine Jean de Ibelin naip olarak seçilmiştir.

Maria on üç yaşına geldiğinde kendisine uygun bir eş, topraklarına da bir kral aranmaya başlandı. 1206 yılında Jean ve Yüksek Mahkeme Maria'nın yüksek statülü bir evlilik ve krallık için değerli bir uluslararası bağlantı kurabilecek olan Aragon kralı II. Pedro ile yapılacak evliliğini onayladı.¹⁷⁴ Maria ile evlenmek isteyen Pedro evliydi ancak bu avantajlı evlilik için evliliğini bitirmek üzereydi. Krallığa evlilik karşılığında askeri yardım sözünde bulunan Pedro'nun yapacağı evliliği papa onaylamadı. Uzun süre Kudüs tahtı için bir aday bulunamadı. Maria on yedi yaşına geldiğinde yani 1208 yılında, prensese uygun yüksek statülü bir eş araştırılması için Akka Piskoposu Florent ve Kaysariye hâkimi Aymar, Avrupa'ya gönderildi. Elçiler ilk olarak Fransa kralı Philippé'in huzuruna vararak, kraldan Maria ve ülkesi için bir eş bulmasını rica ettiler. Batılı asiller artık dikkatlerini Haçlı Devletleri'nden çok daha fazla şey vadeden bir yere, yani Konstantinopolis'e çevirmişlerdi.

Yüksek Mahkeme Maria'nın evliliği için aday arayışlarını sürdürdü. Fransa'da Jean de Brienne Maria'ya eş ve ülkeye kral olarak önerilmişti. Bernard'ın aktardığı kadarıyla patrik, baronlar, askeri tarikatların liderleri toplanıp, aday üzerinde müzakerelerde bulundular.¹⁷⁵ Jean çağrıldığı takdirde krallık için iyi işler başarabileceği genel kanaat olduğundan, sonunda vakanüvisimizin ifadesiyle '*ona küçük kızı vermeyi ve onu kral yapmayı*'¹⁷⁶ kabul ettiler. 13 Eylül 1210'da Akka'ya gelen Jean, patrik tarafından Maria ile evlendirildi ve Ekim'de Maria ve Jean Sur'da taçlandı.¹⁷⁷ Kudüs kralı olarak Jean'ın yönetiminin ilk yarısı yeni kralın tarihinde '*kara delik*' olarak kabul edilir.¹⁷⁸ Jean, Doğu'ya geldiğinde yeni ülkesinin iç şartlarının savaş için uygun olmadığını görerek El-Adil ile barış anlaşması yaptı ve Beşinci Haçlı Seferi faciasına kadar dış politikada barış eksenli bir idare benimseyerek topraklarını yönetti.

1212 yılında kraliçe Maria, Isabella adında bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Maria Yolande olarak da anılan çocuğu dünyaya geldikten çok kısa süre sonra vefat etti. Maria'nın hayatta olduğu zaman diliminde devlet işlerine katılımına dair neredeyse hiçbir kanıt yoktur ve ne zaman öldüğü tam olarak belli değildir.¹⁷⁹ O, büyük annesi Melisende'nin aksine evliliğinde eşiyile siyasi gücü paylaşan değil sadece verasetin intikalini sağlayan aracı konumundadır.¹⁸⁰ Maria öldüğünde oldukça gençti ve muhtemelen yirmi yaşında bile değildi. Jean of Brienne Kudüs kralı olarak taçlandı; fakat o, sadece tahtın varisi ile evlendiği için kral olmuştu. Maria'nın ölümüyle Jean'ın hala kral olarak kalıp-

¹⁷⁰ Jackson, *Women Leaders ...*, s. 267

¹⁷¹ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 407.

¹⁷² Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 407.

¹⁷³ Lambert, "Queen and Consort...", s. 167.

¹⁷⁴ Murray, "Women in the Royal...", s. 155.

¹⁷⁵ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 407-408.

¹⁷⁶ Chronique de'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s. 408.

¹⁷⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: III., s. 118.

¹⁷⁸ Guy Perry, *John of Brienne: King of Jerusalem and Emperor of Constantinople c. 1175-1237*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2013. s.51.

¹⁷⁹ Linda Goldsmith, "Maria of Jerusalem", (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Oxford England, 2006, s.800.

¹⁸⁰ Usta, "Haçlı Devletlerinde...", s. 308.

kalmayacağı tartışma konusu haline geldi. Krallık içerisindeki farklı fraksiyonların duruma yanıtı farklı oldu. Jean'ı destekleyen parti kendisinin hukuki olarak kral olmasının önünde bir engel olmadığını savunurken, başka bir grup, buna karşı çıkıyordu.¹⁸¹ Durum yıllar önce Guy'un içinde bulunduğu duruma dönmüştü. Livre Au Roi'ye göre kalıtsal mirasın intikal ettiği kişinin yaşayan bir çocuğu yoksa miras kadın ya da erkek fark etmeksizin hanedana en yakın ferde geçerdi. Ancak, yakın ebeveyn ya da yakın akrabasının yönetim hakkına sahip olabilmesi için iddiaların yüksek mahkemece desteklenmesi gerekiyordu.¹⁸² Jean'ı Guy'a kıyasla daha avantajlı yapan Maria ile evliliğinden yaşayan bir varisinin olmasıydı. Isabella, henüz yaşı çok küçük olduğundan evlenemeyeceği için uzun bir süre onun adına naiplik yapacak bir kimseye ihtiyacı vardı ve Livre au Roi Jean'a bu yasal olanağı vermekteydi. Kalıtsal hakların intikal ettiği prensesin babası olarak Jean, en azından bu rol için en doğal adaydı.¹⁸³

Jean, karısı Maria vefat ettikten sonra Ermeni hükümdar II. Leo'nun kızı Stephanie ile evlendi.¹⁸⁴ Söylentilere göre Stephanie, üvey kızı Isabella'ı zehirlemeye çalıştığı anlaşılınca Jean'dan yediği ölümcül dayanın tesiriyle 1219 yılında öldü.¹⁸⁵ Doğu'daki işlerin yoruculuğu ile yıpranan Jean Batı'ya hem ekonomik ve askeri yardım toplamak hem de kızına uygun bir eş bulmak amacıyla gitti. Bu seyahat vasıtasıyla kızı ile Alman imparator Friedrich'in evlenmesi karara bağlandı. İmparator II. Friedrich için de söz konusu evlilik son derece cazipti çünkü ona başka bir krallık elde etme olanağı sunmaktaydı.¹⁸⁶ Evlilik tasarısı papa açısından da oldukça makuldü. En azından evlilik bağı vasıtasıyla Friedrich'in Doğu'ya askeri sefer yapması artık daha olası görülmekteydi. Krallığın tek varisi Isabella ile imparator evlendirildi ve bu sebeple Jean'ın krallıktaki hukuki dayanağı ortadan kalkmış oldu.

6. II. Isabella (Yolanda) ve II. Friedrich

1212 yılında doğan Isabella, Maria of Montferrad ile Jean of Brienne'nın evliliklerinden dünyaya geldi. Kraliçe Maria, Isabella'ı doğurduğu yıl öldü ve Isabella'e (prensese, çoğunlukla Isabella olarak adlandırılrsa da diğer kraliçe Isabella ile karışıklık olmaması için Yolande olarak da zikredildiği olmaktadır.) taht miras kaldı.¹⁸⁷ İmparator Friedrich 1223 yılında Akka'dan Isabella'ı getirmek için on dört gemiden oluşan bir alayı Doğu'ya gönderdi. Burada imparator ile Isabella'in nikâhları kıyıldı. Yaklaşık iki hafta süren düğün ziyafetinden sonra Avrupa'ya gitmek için Isabella Akka'dan gemiye bindi. Buradan Kıbrıs'ta bulunan halası kraliçe Alice'i ziyaret ettikten sonra ait olduğu topraklardan tamamen ayrıldı. Yeni gelin, onun bir daha asla göremeyeceği '*Suriye'deki tatlı topraklarına*' elveda dediğinde hem kraliçe hem de saray halkı gözyaşlarına boğuldular.¹⁸⁸ İmparator karısını kayınpederi ile Brindisi Limanı'nda büyük bir ihtişamla karşıladı. Çiftin nikâh törenleri 10 Kasım' yapıldı.

Friedrich, düğün gecesinin sabahında karısı Isabella'ı yanına alarak, kayınpederi Jean ile vedalaşmaya bile gerek duymadan Brindisi'den ayrıldı. Peşlerinden giderek çifti yolda yakalayan Jean ile damadı arasında bir kavga patlak verdi. Dahası kızıyla görüştüğünde Jean, gözyaşları içinde olan Isabella'den Friedrich'in akrabası olan bir kıza cinsel saldırıda bulunduğunu öğrendi.¹⁸⁹ Friedrich ve Jean arasındaki kavga giderek büyüdü. Friedrich olayları daha da çıkmaza soktu ve kayınpederi Jean'ın Kutsal Topraklar için Avrupa'dan topladığı yardım paralarına el koydu. Friedrich, Isabella ile yapmış olduğu evlilikten güç alarak artık Kudüs kralının kendisi olduğunu söylemekteydi. Isabella'in koruyucusu olarak Jean of Brienne, hala gücün kendinde olduğunu savunmaktaydı.¹⁹⁰ Ancak kızı evlendiği için yasal tüm dayanaklarını kaybetmişti ve imparatora karşı hukuki yönden savunmasızdı.

¹⁸¹ Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s.33

¹⁸² Jonathan Riley Smith, *Feudal Nobility and the kingdom of Jerusalem: 1174-1277*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, s.186

¹⁸³ Perry, *John of Brienne...*, s.69.

¹⁸⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: III, s.119

¹⁸⁵ Jackson, *Women Leaders ...*, s.424.

¹⁸⁶ Murray, "Women in the Royal...", s. 157.

¹⁸⁷ Jackson, *Women Leaders...*, s. 423.

¹⁸⁸ Jackson, *Women Leaders...*, s. 424.

¹⁸⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri...*, cilt: III., s.154.

¹⁹⁰ Regine Pernout, *The Crusades*, Ignatius Press, San Francisco, 1959, s.277-278.

Alman imparator ile II. Isabella arasındaki evlilik büyük umutlarla tesis edilmişti. En başta papa bu evlilik vasıtasıyla Almanların askeri gücünü bölgeye taşımayı ummuştu. Ancak Willermus'un devam versiyonu olarak kabul edilen Rothelin yazmalarında yazarın Friedrich ile ilgili yazdıkları bu konuda yaşanan hayal kırıklığının yansıması gibidir. Yazar, "o kafirlere o kadar düşküncü ki, onlarla yakınlığı ve dostluğu o kadar iyiydi ki, onları diğer insanlardan daha fazla şereflendirdi..."¹⁹¹ diyerek Friedrich'in eylemsizliğini eleştirmektedir.

Siyasi hırslarının peşinde sürüklenen Friedrich, Isabella'ya gerekli ilgi-alakayı göstermekten uzak bir adamdı. Isabella evlendikten bir müddet sonra hamile kaldı ve henüz on dört yaşında iken, Kasım 1226'da Maria'yı (Marguerite veya Margareta) dünyaya getirdi ancak bu kız çocuğu bir yaşına girmeden Ağustos 1227 yılında öldü.¹⁹² Isabella, kızı Maria'nın ölümünden sonra tekrar hamile kaldı. Buna rağmen genç kraliçe kocasının Palermo'daki haremde yalnızlıktan kıvranıyordu.¹⁹³ Friedrich evlendikten kısa bir süre sonra Isabella'ı buradaki hareme kapatmış ve bir daha onun yüzüne bakmamıştı. 13. yüzyıl kaynakları kadınlara karşı sessiz olduğu için Isabella'in hayatının erken yılları hakkında hiçbir şey bilinmemektedir.¹⁹⁴ İmparator ile evliliğinden sonra da hayatı karanlık olan Isabella, sessizce bu hayattan geçip gitmiştir. İkinci kez hamile kaldığında Conrad adında bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Doğumdan altı gün sonra ölen Isabella muhtemelen doğum sırasında kapıldığı enfeksiyona bağlı olarak vefat etti. Latin Doğu'nun kalıtsal hakları oğlu Conrad'a intikal etti, hatta imparator Friedrich Doğu'da taçlandı ancak burada imparator Hristiyanlar lehine hiçbir şey yapmadı.¹⁹⁵ Isabella'ya gelince kısacık bir ömür süren kraliçe hakkı olan krallığın yönetiminde hiç bulunmadı.¹⁹⁶ Evliliğinden öncesi de sonrası da büyük bir sessizlik içinde geçip gitti.

SONUÇ

Haçlı Devletleri toplumu, iç ve dış şartların etkisiyle bir parçası olduğu Avrupa toplumundan farklı siyasal süreçler deneyimlemek zorunda kalmıştır. Kızların, erkek çocuklara kıyasla daha fazla hayatta kalması, erkek ömrünün kadına kıyasla daha kısa olması gibi nedenlerle Latin Doğu'nun idari yapısında kadın ardılığı sık karşılaşılan bir durumdur. Hanedanın erkek varis üretme noktasında yetersiz kaldığı durumlarda kadınlar hanedan kanının aktarıcıları olarak görülmüşlerdir. Kadının kalıtsal hakları tanınmasına rağmen hükmeden bir kraliçe figürü henüz yerleşik olmadığı için kraliyet kadınına yüklenen misyon evlilik vasıtasıyla ülkesine kral-koca, asker, lider kazandırmaktır. Yani devletin devamlılığı için evlilik önemli bir araçtır ve bu noktada kadın önemli bir ögedir.

Tahtın varisi olan soylu kadınlara yaptırılan evlilikler vasıtası ile yönetimin lider, orduya önderlik edecek kumandan sorunu yaşamaması yani doğrudan yönetsel boşluktan kaynaklanacak kriz durumunun önlenmesi hedeflenmiştir. Melisende, Constance örneği haricinde idarenin yasal varis olarak kadına bırakılması sakıncalı görülmüş, eşleri öldüğünde kraliçeler hemen uygun bir aday bulunup evlendirilmek istenmiştir. Latin Doğu'yu buna iten elbette dış şartların ve tehditlerin fazlalığıydı. Bu sebeple Outremer kanunları ve gelenekleri, içerisinde bulunduğu şartların zorlamasıyla kendini dönemin sınırlandırmalarına ve gerekliliklerine uyarlamak zorunda hissetmiştir. Hiç evlenmeden ve evliliği gündeme dahi getirilmeden bağımsız olarak topraklarını yöneten Melisende örneğinden, derhal evlendirilmesi gereken ve siyasi rol almayan Maria, II. Isabella örneğine kadar, Haçlı Devletleri'nde siyasi otorite kullanımında kadının rolü değişmiştir. Haçlı Devletleri'nin siyasal olarak dar boğazda kalışına paralel olarak, kadınların otorite kullanımı sınırlandırılmıştır. Bu sebeple kadınların veraset hakları tamamıyla evlilik kurumu üzerine inşa edilmiştir. Uygun bir aday bulunup asil kadın evlenene değin geçen sürede, naip olarak başka bir erkeğin krallığı yönetmesi uygun görülmüş ve 13. yüzyıl ile kadınların kalıtsal hakları kanunlarca sabitlenmişken, güç kullanımları kısıtlanmıştır.

¹⁹¹ *Crusader Syria in the Thirteenth Century: The Rothelin Continuation of the History of William of Tyre with part of the Eracles or Acre Text*, (Çev. Janet Shirley), Ashgate Publishing, USA, 1999, s. 37.

¹⁹² Avner Falks, *Franks and Saracens: Reality and Fantasy*, Karnac Books, London, 2010, s. 179.

¹⁹³ Linda Goldsmith, "Isabella II of Jerusalem", (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Oxford England, 2006, s. 424.

¹⁹⁴ Goldsmith, "Isabella II of Jerusalem", s. 424.

¹⁹⁵ *Crusader Syria in the Thirteenth...*, s. 59-60.

¹⁹⁶ Jackson, *Women Leaders...*, s. 424.

Yayın Tarihi	26 Haziran 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-Turnitin
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Date of Publication	26 June 2023
Reviewers	Single Anonymized - An Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – Turnitin
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

KAYNAKÇA

- Abdurrahmanoğlu Asiye, “Latin Doğu’da Kadın İktidarına ilk Teşebbüs: Antakya Prensese Alice”, *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, cilt: II, sayı:I, 2019, ss. 109-120.
- Altınay, Ramazan-Habibe Ceren Dağdeviren, “Haçlı Devletleri Döneminde Kadın Algısı, Siyasi Evlilikler ve Devlet Yönetiminde Kadınların Rolü”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, cilt: 10, no: 3, Eylül 2021, ss. 95-109.
- Archer, T. A., *The Crusades: The Story of the Latin Kingdom of Jerusalem*, G. P. Putnam’s Son, New York, 1895.
- Asbridge, Thomas, “Alice of Antioch: A Case Study of Female Power in the Twelfth Century”, (Ed.Peter Edbury-Jonathan Phillips), *The Experience of Crusading*, cilt: II., Chambridge University Press, UK, 2003, ss. 29-47.

- Basset, Hayley, “Regnant Queenship and Royal Marriage Between the Latin Kingdom of Jerusalem and the Nobility of Western Europe”, (Ed. Elena Woodacre), *A Companion to Global Queenship*, ARC Humanities Press, UK, 2018, ss. 39-52.
- Bradbury, Jim, *The Routledge Companion To: Medieval Warfare*, Routledge Taylor&Francis Gorup, New York, 2005.
- Chronique d’Ernoul et de Bernard le Trésorier, (Çev. M. L. De Mas Latrie), La Société de l’Histoire de France, Paris, 1871.
- Claster, Jill N., *Sacred Violence: The European Crusades To the Middle East: 1095-1396*, University of Toronto Press, Canada, 2009.
- Crusader Syria in the Thirteenth Century: The Rothelin Continuation of the History of William of Tyre with part of the Eracles or Acre Text*, (Çev. Janet Shirley), Ashgate Publishing, USA, 1999.
- Duby, George, *Love and Marriage in the Middle Ages*, The University of Chicago Press, (Çev. Jane Dunnel), Chicago, 1994.
- Edbury, Peter, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades: 1191-1374*, Cambridge University Press, USA, 1991.
- Eileen, Power, *Medieval Women*, (Ed. M. M. Postan), Cambridge University Press, Cambridge 1975
- Falks, Avner, *Franks and Saracens: Reality and Fantasy*, Karnac Books, London, 2010.
- Folda, Joroslav, *Crusader Art in the Holy Land: From the Third Crusade to the Fall of Acre (1187-1291)*, Cambridge University Press, USA, 2005.
- Freidman, Yvonne, *Encounter Between Enemies: Captivity and Ransom in the Latin Kingdom of Jerusalem*, Brill Press, Leiden, 2002.
- Gaudette, Helen A., “The Spendindg Power of a Crusader Queen: Melisende of Jerusalem”, (Ed. Theresa Earenfight), *Women and Wealth in Late Medieval Europe*, Palgrave Macmillan, UK, 2010, ss. 135-148.
- Genç, Özlem, “Orta Çağ Avrupa’sında Kadın”, (Ed. Altan Çetin), *Orta Çağ’da Kadın*, Lotus Yayınları, Ankara, 2011, ss. 241- 296.
- Gerish, Deborah, “Aimery of Lusignan”, (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades : An Encyclopedia* , ABC-CLIO, Oxford England, 2006, ss. 24.
- Goldsmith, Linda, “Maria of Jerusalem”, (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades : An Encyclopedia* , ABC-CLIO, Oxford England, 2006, ss. 800-801.
- Goldsmith, Linda, “Sibylle”, (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Oxford, 2006, ss. 1104.
- Goldsmith, Linda, “Isabella II of Jerusalem”, (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades : An Encyclopedia* , ABC-CLIO, Oxford, England 2006, ss. 423-424.
- Goldsmith, Linda, “Isabella of Jerusalem ”, (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Oxford, 2006, ss. 644.

- Greilsammer, Myriam, *Le Livre au Roi: Introduction, Notes et Edition Critiquée*, l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris, 1995.
- Hamilton, Bernard, "Haçlı Devletlerinde Kadın: Kudüs Kraliçeleri (110-1190)", (Çev. Asiye Abdurrahmanoğlu-Şafak Efe), *The Legends Journal European History Studies*, sayı: 2, yıl: 2021, ss. 141-165.
- Hamilton, Bernard, "King Consort of Jerusalem and their Entourages from the West from 1186 to 1256", (Ed. Eberhard Mayer), *Die Kreuzfahrerstaaten als multikulturelle Gesellschaft*, Oldenburg Wissenschaftsverlag, Germany, 1997, ss. 13-24.
- Hamilton, Bernard, *The Leper King and His Heirs: Baldwin IV and the Crusader Kingdom of Jerusalem*, Cambridge University Press, UK, 2000.
- Hillenbrand, Carole, *The Imprisonment of the Reynald of Chatillon: Texts, Documents and Artefacts [Elektronik Resource]: Islamic Studies in Honour of D. S. Richard*, (Ed. Chase F. Robinson), Brill Publishing, Boston, 2003.
- Honeycutt, Lois L., "Female Succession and the Language of Power in the Writing the Twelfth Century Churhmen", (Ed. John Carmi Parsons), *Medieval Queenship*, St. Martin's Press, New York, 1993, ss. 189-202.
- Hudgson, Natash, *Women, Crusading and the Holy Land in the Historicial Narrative*, The Boydell Press, Woodbridge, 2007.
- Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (Çev. Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.
- Jackson, Guida M., *Women Leaders of Africa, Asia, Middle East and Pasific*, Xlibris Corporation, USA, 2009.
- Jaspert, Nikolas, *The Crusades*, (Ed. Phyllis G. Jestica), Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2006.
- Jonathan Philips (Ed.), *Holly Warriors: A Modern History of the Crusades*, The Random House Publishing Group, New York, 2010.
- Jones, J. Sidney, *The Crusades Biographies*, (Ed. Marcia Merryman Means-Neil Schlager), Thomsan Gale, New York, 2004.
- Jordan, Erin L., "Exploring the Limits of Female Largesse: The Power of Female Patrons in Thirteenth-Century Flanders and Hainaut", (Ed. Theresa Earenfight), *Women and Wealth in Late Medieval Europe*, Palgrave Macmillan, UK, 2010, ss. 149-170.
- Jordan, Erin L., "Hostage, Sister, Abbes: The Life of Iveta of Jerusalem", *Medieval Prosopography*, cilt: 32, no: 1, 2017, ss. 66-86.

- Jordan, Erin L., “Women of Antioch: Political Culture and Powerful Women in the Latin East”, (Ed. Heather J. Tanner), *Medieval Elite Women and the Exercise of Power: 1100-1400*, Palgrave Macmillan, Switzerland 2019, ss. 225-246.
- Jotischky, Andrew, *Crusading and The Crusading State*, Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2004.
- Kumhera, Glenn, *The Benefits of Peace: Private Peacemaking in Late Medieval Italy*, Brill Press, Leiden, 2006.
- Küçüksipahioğlu, Birsal, *Trablus Haçlı Kontluğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.
- Lambert, Sarah, “Images of Queen Melisende”, (Ed. Juliane Dresvina-Nicholas Sparsk), *Authority of Gender in Medieval and Renaissance Chronicle*, Chambridge Scholars Publishing, UK , 2012, ss. 140-155.
- Lambert, Sarah, “Queen or Consort: Rulership and Politics in the Latin East: 1118-1228”, (Ed. Anne J. Duggan), *Queens and Queenship in the Medieval Europe*, The Boydell Press, London, 1995, ss. 153-172.
- Levis, Kevin James, *The Counts of Tripoli and Lebanon in the Twelfth Century: Sons of Saint-Gilles*, Taylor&Francis Group, New York, 2017.
- Lukyanova, Anna, “Female Succession in the Kingdom of Jerusalem in the Twelfth Century”, *Oshkash Scholar*, cilt: VIII, sayı: VII, Kasım 2013, ss. 56-72.
- Mayer, Hans Eberhard, “Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem”, *Dumbarton Oaks Papers*, cilt: 12 sayı: 25, Şubat 1972, ss. 93-182.
- Moosa, Matti, *The Crusades: Conflict Between Christendom and Islam*, Gorgias Press, New Jersey, 2008.
- Murray, Alan V., “Constance, Princess of Antioch (1130-1164): Ancestry, Marriages and Family”, *Anglo-Norman Studies XXXVIII: Proceedings of Battle Conference*, Boydell Press, Leiden, 2016, ss. 81-96.
- Murray, Alan V., “Women in the Royal Succession of the Latin Kingdom of Jerusalem (1099-1291)”, *Mächtige Frauen?: Königinnen und Fürstinnen im Europäischen Mittelalter (11.-14. Jahrhundert)*, Jan Ttorbecke Verlag, Ostfildern, 2015, ss. 131-162.
- Newsman, Sharan, *Defending the City Of God*, Palgrave Macmillan, New York, 2014.
- Nicholson, Helen, “‘La Roine Preude Femme et Bonne Dame’: Queen Sibyl of Jerusalem (1186-1190) in History and Legend (1186-1300)”, (Ed. Morillo-Diane Kornglebel), *The Hasking Society Journal: Studies in Medieval History*, The Boydell Press, UK, 2004, ss. 110-124.
- Nicolle, David, *İkinci Haçlı Seferi: 1148*, (Çev. L. Ece Sakar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Pangonis, Katherine, *Queens of Jerusalem: The Women Who Dared to Rule*, Weidenfeld&Nicolson, London, 2021.
- Payne, Robert, *The Dream and the Tomb: A History of the Crusades*, Cooper Square Press, New York, 2000.

- Pernout, Regine, *The Crusades*, Ignatius Press, San Francisco, 1959.
- Perry, Guy, *John of Brienne: King of Jerusalem and Emperor of Constantinople c. 1175-1237*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2013.
- Philips, Jonathan, *Defenders of the Holy Land: Relations Between the Latin East and the West, 1119-1187*, Oxford University Press, Oxford, 1996.
- Roger de Hoveden, *The Annals of Roger de Hoveden*, cilt: II, (Çev. Henry T. Riley), H. G. Bohn, London, 1853.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: II-III., (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- Salmon, Elon, *Beyond the Sea*, Marwood Wiew, Chumuel, 2011.
- Shabar, Shulamith, *The Fourth Estate: A History of Women in the Middle Ages*, Routledge Taylor&Francis Group, London, 1989.
- Smith, Jonathan Riley, *Feudal Nobility and the kingdom of Jerusalem: 1174-1277*, Palgrave MacMillan, New York, 2002.
- Stark, Rita, *Knights of the Cross: The Epic of the Crusades*, (Ed. Hary Kretz), iUniverse Press, USA, 2008.
- The Chronicle of Michael the Great (The Edessa-Aleppo-Syriac Codex) Books XV-XXI from the Year 1050-1995 AD.* (Çev. Amir Harrak), Gorgias Press, USA, 2019.
- The Syriac Chronicle of Michael Rabo (The Great) A Universal History from the Creation*, (Çev. Matti Moosa), Beth Antioch Press, USA, 2014.
- Tranovich, Margaret, *Melisende of Jerusalem: The World of a Fogotten Crusader Queen*, East&West Publishing, London, 2011.
- Usta, Aydın, “Haçlı Devletlerinde Kadın”, (Ed. Altan Çetin), *Ortaçağ'da Kadın*, Lotus Yayınları, Ankara, 2011, ss. 283-323.
- Venning, Timothy, *A Chronology of the Crusades*, Routledge Taylor&Francis Group, London, 2015.
- William Archbishop of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, (Çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey), cilt: II, Columbia University Press, New York, 1943.